

บทที่ 2

ภูมิหลังชาวจีนไหหลำในประเทศไทย

แหล่งที่มาของชาวจีนไหหลำในประเทศไทย

ชาวจีนไหหลำที่เข้ามาในประเทศไทย เป็นชาวจีนที่มาจากเกาะไหหลำ แต่ชาวจีนไหหลำไม่ได้เป็นชนดั้งเดิมของเกาะ ชาวจีนไหหลำของเกาะไหหลำนั้นมาจากลูกหลานของชุมชนที่พูดภาษาฮกเกี้ยนบนแผ่นดินใหญ่ ซึ่งก็หมายความว่าผู้อพยพมารุ่นแรกที่สุด ส่วนใหญ่ต้องมาจากมณฑลฟูเจี้ยนบนแผ่นดินใหญ่ มากกว่ามณฑลกว่างตุงที่อยู่ใกล้เคียง¹ พวกไหหลำจะอาศัยอยู่ตามที่ราบและบริเวณชายฝั่งทะเลของเกาะไหหลำ โดยได้ค่อยๆ เข้ามาอยู่ในสมัยราชวงศ์ฮั่น และในที่สุดชาวพื้นเมืองเดิมเผ่าต่างๆ จึงถูกขับไล่เข้าไปอยู่ในบริเวณเทือกเขาตอนกลาง พวกชาวจีนไหหลำเองและกลุ่มที่พูดภาษาอื่นๆ รู้จักชาวจีนไหหลำว่าเป็น ไห่-หนาน-เหยิน

สาเหตุที่ทำให้ชาวจีนอพยพมายังประเทศไทย

ประวัติความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย ชาวจีนได้เดินทางออกมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศต่างๆ เช่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย ก่อนหน้าที่ชาวจีนจะเดินทางมาถึงดินแดนแถบนี้ ชาวจีนได้อาศัยสถานที่เหล่านี้ทำการต่อเรือและสะสมเสบียงอาหารต่างๆ โดยได้รับการต้อนรับจากชาวพื้นเมืองด้วยดี

ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนต่อการเดินทางออกนอกประเทศไปสู่ดินแดนต่างๆ

1. มลเหตุจูงใจ (Pull Factor) ได้แก่

1.1 ประเทศไทยมีพื้นที่กว้างใหญ่อุดมสมบูรณ์ แต่มีประชากรเบาบาง จึงเหลือเนื้อที่ในการเพาะปลูกอีกมาก ผู้ที่ใช้แต่เพียงแรงงานเข้าเพาะปลูกก็สามารถจะตั้งตัวได้อย่าง

---

¹ จี วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, แปลโดย พรรณี นัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, 2529), หน้า 40.

ง่ายตาย

1.2 ประเทศไทยไม่ปรากฏมีภัยธรรมชาติร้ายแรง และมีแต่ความสงบร่มเย็น ฝึกกับประเทศอื่นซึ่งเต็มไปด้วยภัยธรรมชาติ และความเดือดร้อนวุ่นวายต่างๆ

1.3 ประเทศไทยมีทรัพยากรต่างๆ พร้อมมูล ประชาชนสามารถดำรงชีพได้ อย่างง่ายตาย ไม่มีปัญหาด้านการครองชีพ เปรียบเสมือนสวรรค์ของผู้ที่ยากจนซึ่งเดินทางเข้ามา ใหม่

1.4 ประเทศไทยตั้งอยู่ในระหว่างกลางประเทศจีนกับอินเดียเป็นเส้นทางคมนาคม ที่สำคัญที่ชาวจีนได้ใช้พักระหว่างการเดินทางค้าขายกับอินเดีย

1.5 ผลจากสนธิสัญญาเบาริ่ง (พ.ศ. 2398) ที่ไทยทำกับอังกฤษ สภาพเศรษฐกิจ ของไทยก็เฟื่องฟูขึ้นโดยเฉพาะทางด้านการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งได้ยกเลิกการค้าสำเภากลาง และการขาดแคลนแรงงานรวมทั้งผู้ประกอบการค้าที่จะเป็นคนกลางระหว่างผู้ผลิต และผู้ซื้อไม่ว่า ในระดับระหว่างประเทศหรือภายในประเทศเองก็ตาม จึงเป็นโอกาสอันดีที่ชาวจีนจะเข้ามา ใน ขณะที่การค้าขายตัวมากขึ้น ในขณะที่ความกังวลของประเทศไทยก็มีความสามารถในการดูดซับ คนจีนให้อยู่ในระบบเศรษฐกิจอย่างค่อนข้างกลมกลืน มีชาวจีนจำนวนหนึ่งสามารถเข้าสู่ราชสำนัก โดยรับราชการในตำแหน่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจการค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังปรากฏ ว่าชาวจีนมีบทบาทเป็นทั้งพ่อค้าคนกลางซื้อสินค้ามาขายต่อ ขณะเดียวกันก็เป็นพ่อค้าปลีกในการ จำหน่ายสินค้าอีกด้วย พร้อมทั้ง ชาวจีนอีกเป็นจำนวนมากยังเป็นแรงงานที่สำคัญในเศรษฐกิจ ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ ได้เปิดกว้างแก่ชาวจีน แรงงานชาวจีนเป็นแรงงานที่มี คุณภาพ มีความขยันขันแข็ง อดทนและตั้งใจทำงาน ซึ่งแตกต่างไปจากแรงงานชาวไทยที่ถูกเกณฑ์ ตามระบบไพร่² ดังนั้นทางการไทยจึงหันไปจ้างชาวจีนเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้าง ในกิจการ ก่อสร้าง และการคมนาคม ซึ่งกำลังขยายตัวอย่างมาก

1.6 สังคมก็มีส่วนส่งเสริมให้ชาวจีนเข้ามาด้วยเช่นกัน เนื่องจากนโยบายของ รัฐบาลไทยรวมทั้งประชาชนชาวไทยก็ได้ถือชาวจีนเป็นชาวต่างชาติ ชาวจีนสามารถมีสิทธิต่างๆ

² สวัสดิ์ ทักษะสุด, "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกใน กรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-2453," (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 33-34.

ไม่แตกต่างไปจากชาวไทย และไม่ปรากฏว่ามีการรังเกียจหรือกีดกันชาวจีน แต่อย่างไร

1.7 ทั้งชาวไทยและชาวจีนยังมีความคล้ายคลึงกันในด้านแนวความคิดและความ เป็นอยู่ เช่นการนับถือศาสนาพุทธ การรับประทานข้าวและปลา เป็นอาหารหลักจึงเป็นการง่าย ที่ชาวจีนจะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่

1.8 การชักชวนกันเข้ามาของบรรดาญาติพี่น้องชาวจีนที่เข้ามาอยู่ก่อน ตลอดจน การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เข้ามาอยู่ใหม่ อันเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจอย่างหนึ่ง

2. ปัจจัยผลักดัน (Push Factor) ได้แก่

2.1 การเกิดความวุ่นวายในทางการเมือง เมื่อได้มีการเปลี่ยนราชวงศ์แต่ละ ครั้งและการขบถทำให้ผู้พ่ายแพ้และประชาชนบางส่วนพากันหลบหนีออกนอกประเทศ

2.2 การเกิดความอดอยากของพลเมือง เนื่องจากได้เกิดภัยธรรมชาติ และภัย จากการสู้รบโจรผู้ร้ายทำให้พืชผลเสียหายไม่พอเลี้ยงดู

2.3 การมีจำนวนประชากรทางตอนใต้ของจีนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้ ต้องขยับขยายออกนอกประเทศ

2.4 การที่ชาวตะวันตกได้เดินทางมาค้าขายติดต่อและใช้กำลังบังคับให้จีนเปิด เมืองท่าตามชายฝั่งตอนใต้ (พ.ศ. 2381-2385 และ 2379-2401) ทำให้รัฐบาลจีนต้องยิน ยอมให้ชาวจีนเดินทางออกนอกประเทศได้โดยเสรี³

แหล่งที่มาของชาวจีนในไทยที่สำคัญ สามารถแบ่งออกเป็นภาษาพูดได้ 6 ภาษา จีนกวางตุ้ง (Cantonese) เป็นประชากรส่วนใหญ่ของมณฑลในกวางตุ้ง ซึ่งมีเมือง กวางโจวเป็นเมืองเอกในเขตปากแม่น้ำไข่มุก และบางส่วนทางตะวันออกเฉียงใต้ในมณฑลกวางสี จีนแต้จิ๋ว (Ch'ao-chou) เป็นชาวจีนที่อยู่ตามท้องถิ่นในเขตเมืองช่านโถว (Shantou) ในมณฑลกวางตุ้งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเรียกว่า ฉะชานหรือเขตจังหวัดแต้จิ๋ว⁴

³ ทวี ธีระวงศ์เสรี, สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย (พระนคร : โปธิสามัคคี การพิมพ์, 2517), หน้า 9.

⁴ สุกางค์ จันทวานิช "ถิ่นกำเนิดของชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทย" ใน ชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทย และในภูมิภาคอื่นที่เฉกเช่นสมัยที่หนึ่ง ทำเรื่องจากหลิน (2310-2393) (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 3.

จีนแคะ (Hakka) เป็นชาวฮั่นที่อพยพหนีสงครามบุกรุกพวกมองโกลมาจากทางเหนือ ที่ถูกเรียกว่า แคะ เพราะเป็นผู้ที่เข้ามาใหม่หรือเป็นแขก (แคะ = แขก) มีอยู่มากทั้งรอยต่อระหว่างพรมแดนมณฑลกว๋างตุ้งและมณฑลฮกเกี้ยนและในเขตมณฑลกว๋างสี

จีนฮกเกี้ยน (Fugienese) เป็นชาวจีนที่อยู่ทางภาคใต้ของมณฑลฝูเจี้ยน มีเขตหรือเมืองเซียะเหมิน (Xiamen) และเมืองฟูโจว (Fuzhou) เป็นศูนย์กลาง⁵

สำหรับจีนไหหลำ (Hainanese) ซึ่งเป็นศึกษากรณีในการวิจัยครั้งนี้ เป็นชาวจีนที่ส่วนใหญ่มาจากเกาะไหหลำ มีการอพยพมาจาก ไท-โซ่ว ชาวจีนไหหลำจะเป็นผู้มีความชำนาญเป็นพิเศษในการประมง และการต่อเรือ จึงดึงพวกเหล่านี้ให้มาอยู่ตามริมแม่น้ำสายต่างๆ และความถนัดในการทำโรงเลื่อย ทำให้พวกเหล่านี้ไปทำป่าไม้สักทางภาคเหนือ จึงได้เห็นการตั้งโรงเลื่อยของพวกพ่อค้าไม้แปรรูปชาวไหหลำอยู่ทางเมืองเหนือ เช่น ลำปาง เรื่อยลงมาถึง นครสวรรค์ ซึ่งจะเป็นชุมชนไหหลำที่มีจำนวนมาก อุตสาหกรรมของชาวไหหลำที่ทำเรือ และปากน้ำโพ นอกจากนั้นยังมีชาวไหหลำเป็นพ่อค้าสินค้าพื้นเมือง ตามแควต่างๆ ของแม่น้ำเจ้าพระยา⁶ ชุมชนไหหลำมักจะอาศัยกระจัดกระจายไปทั่วประเทศไทย

ชาวจีนเหล่านี้มักนิยมชักชวนญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงของตนจากเขตหมู่บ้านและตำบลเดียวกันกับตนให้มาอยู่เมืองไทยในแหล่งที่ตนเองตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว เช่น จีนแต้จิ๋วจากอำเภอโพธารามมักเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่แถบจังหวัดชลบุรี และฉะเชิงเทรา จีนแต้จิ๋วจากอำเภอเตี้ยก้งมาอยู่ที่กรุงเทพฯ จีนไหหลำมักมาอยู่รวมกันที่เกาะสมุยและจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครสวรรค์ (ปากน้ำโพ) และจีนฮกเกี้ยนมักมาอยู่กันมากในแถบจังหวัดทางใต้ เป็นต้น

หากศึกษาเปรียบเทียบสภาพภูมิประเทศของแหล่งที่มาของชาวจีนกับสภาพในแผ่นดินไทยแล้ว กล่าวได้ว่าบริเวณแหล่งที่มาของชาวจีนเหล่านี้เป็นเขตพื้นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเล มีขุนเขา

⁵ จี วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, 2529), หน้า 85.

⁶ วินัย พงษ์กุล "แหล่งที่มา และลักษณะการเข้ามาของชาวจีนในไทยถึงสมัยอยุธยา," ใน ศิลปวัฒนธรรมไทย-จีนศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532), หน้า 42.

พื้นที่ตอนในและเป็นเขตปากแม่น้ำที่สำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำไข่มุก (Zhu Jiang) ในเขต กวางโจว แม่น้ำห่านเจียง (Han Jiang) และแม่น้ำหยงเจียง (Rong Jiang) ในเขตเมือง ชัวเถา (Shantou) และแม่น้ำหมิ่นเจียง (Min Jiang) และแม่น้ำจิวหลงเจียง (Jiulong Jiang) ในเขตมณฑลฝูเจี้ยน เป็นต้น⁷

เขตพื้นที่ดังกล่าวมีพายุไต้ฝุ่นมาก (โดยเฉพาะเกาะไหหลำมีมากที่สุด) จึงเกิดอุทกภัย และवादภัยอยู่เสมอ มีอากาศหนาวเย็น โครงสร้างโหล่วทวิปชายฝั่งลาดชันและพังทลายง่าย ใน ขณะแผ่นดินไหวนั้น โครงสร้างโหล่วทวิปชายฝั่งค่อยๆ ไหลลาดลงมา เป็นแหล่งนิเวศที่มีความ อุดมสมบูรณ์มากกว่าและเป็นเพียงเขตมรสุมปกติ อย่างไรก็ตามสิ่งที่สัมพันธ์ต่อกันก็คือ ต่างก็เป็น บริเวณที่ราบลุ่มที่มีน้ำเค็มเข้าถึง มีจระเข้ชุกชุมมาก่อน มีสัตว์น้ำชุกชุมเหมาะแก่การประกอบอาชีพ ฐานทั้งการเกษตรและการประมง โดยเฉพาะการเกษตรนั้นจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ ภูมิหลังในการแก้ปัญหาดินเค็มหรือน้ำเค็มเข้าพื้นที่เพาะปลูก และกรรมวิธีในการกำจัดจระเข้ เช่น กัน ปัจจัยพื้นฐานทั้งลักษณะธรรมชาติและประสบการณ์ในการตัดแปลงธรรมชาติเพื่อการประกอบ อาชีพที่สัมพันธ์กันนี้ย่อมเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญชนิดหนึ่งซึ่งช่วยให้ชาวจีนตัดสินใจเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน เข้ามาอยู่ในประเทศไทยมากขึ้น

ชาวจีนในกรุงเทพมหานครจากการสำรวจสำมะโนครัวใน ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2453) นั้นได้ระบุจำนวนชาวจีนแยกตามถิ่นฐานและภาษาพูดดังนี้

⁷วินัย นุณผล "แหล่งที่มาและลักษณะการเข้ามาของชาวจีนในไทยถึงสมัยอยุธยา," ใน ศิลปวัฒนธรรมไทย-จีนศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532), หน้า 42.

ตารางที่ 1 จำนวนชาวจีนในกรุงเทพฯ ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2453)

เชื้อสาย	จำนวน		รวม
	ชาย	หญิง	
แต้จิ๋ว	78,091	8,207	86,298
ฮกเกี้ยน	19,823	2,367	22,190
กวางตุ้ง	25,978	4,151	30,129
ไหหลำ	12,165	903	13,068
แคะ	9,411	1,409	10,820

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. 5 น. 30/9 ยอดสำมะโนครัวรวมณฑลกรุงเทพฯ ศก. 128.
 อ่างในสุภาวงศ์ จันทวานิช, "แหล่งที่มา และลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจีนในประเทศไทย : เน้นเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋ว," ในศิลปวัฒนธรรมไทย-จีนศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532), หน้า 62-63.

ในระยะแรกของการสำรวจสำมะโนครัวนั้น เป็นการสำรวจอย่างไม่มีระบบเพียงพอที่ผิดพลาดอาจเกิดขึ้นได้ เนื่องจากจำนวนชาวจีนต่างๆในกรุงเทพฯ มีจำนวนน้อยกว่าตัวเลขที่ปรากฏอยู่มาก จากหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้ในจดหมายกราบบังคมทูลของพระเจ้านั่งยาเธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาลได้ระบุว่าชาวจีนมีจำนวนเพียง 57,348 คน เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็หลักฐานจากแหล่งใดก็ตามต่างก็ระบุว่า ในบรรดาชาวจีนเหล่านั้นมีชาวจีนแต้จิ๋วมากที่สุด

สำหรับชาวไหหลำ ระหว่างปี พ.ศ.2425-2460 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการอพยพเข้ามาในประเทศไทยจำนวนมาก คาดว่ามีชาวไหหลำอพยพมาประมาณ 183,319 คน ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การออกเดินทางสายตรงจากไห่โจว มายังกรุงเทพ ตามบันทึกของศุลกากรจีน
ในช่วง ปี ค.ศ. 1882-1917 (พ.ศ.2425-2460)

ช่วงสมัย	จากไห่โจว	
	เฉลี่ยต่อปี	รวมทั้งหมด
ค.ศ. 1882-1892 (พ.ศ. 2425-2435)	1,186	13,047
ค.ศ. 1893-1905 (พ.ศ. 2436-2448)	4,979	64,724
ค.ศ. 1906-1917 (พ.ศ. 2449-2460)	8,796	105,548
รวม		183,319

ที่มา : China Trade Returns, 1882-1917; Chinese Customs Decennial Reports, 1892-1910, 1910-1911, 1912-1921. อ้างใน จี วิลเลียม สกินเนอร์, "สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์," แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, 2529), หน้า 40.

ชุมชนชาวจีนในประเทศไทย

ชาวจีนไหหลำกระจายอยู่ตามส่วนต่างๆ ของประเทศไทยเช่นเดียวกับชาวจีนกลุ่มอื่นๆ ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนชาวจีนในประเทศไทยมีดังนี้

1. บริเวณที่ตั้งชุมชนชาวจีน

แต่เดิมในสมัยกรุงธนบุรี ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ มีการตั้งถิ่นฐานบ้างเรือนและค้าขายอยู่ในบริเวณท่าเตียนและพระบรมมหาราชวังในปัจจุบันต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระ

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงย้ายเมืองหลวงมาอยู่ทางฝั่งพระนคร จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายชุมชนชาวจีนไปอยู่นอกกำแพงพระนครทางตะวันตกเฉียงใต้^๘ บริเวณนี้จึงกลายเป็นชุมชนใหญ่ของชาวจีนที่เรียกกันว่า "สำเพ็ง" ตั้งแต่บัดนั้นจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ชุมชนชาวจีนได้ขยายออกไปนอกเหนือจากสำเพ็งอีกหลายแห่ง ดังต่อไปนี้.-

1.1 บริเวณตั้งแต่ใต้กำแพงพระนคร - ปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้บริเวณวัดกัลยาณวาส

นับว่าเป็นชุมชนใหญ่ที่สุดของชาวจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งรวมเอาสำเพ็งไว้ด้วย บริเวณนี้จะมีลักษณะเป็นชุมชนชาวจีนติดต่อกันไปตลอดโดยขนานไประหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและถนนเจริญกรุงรวมความยาวทั้งสิ้นประมาณ 1.5 ไมล์^๙

ลักษณะของชุมชนบริเวณนี้ จะมีถนน 3 สายขนานกันไป คือ ถนนสำเพ็ง เยาวราช และเจริญกรุง รวมทั้งมีซอยต่างๆ เชื่อมระหว่างถนน 3 สายนี้ บริเวณ 2 ฟากถนนจะเป็นร้านค้าติดต่อกันไป บ้างเป็นตึกหรือเป็นห้องแถวไม้ เป็นบริเวณที่มีชาวจีนอาศัยอยู่แออัดมาก

1.2 เรือนแพบริเวณ 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

ตามบริเวณ 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเรียงรายด้วยเรือนแพ^{๑๐} มีระยะทางยาวประมาณ 4-5 ไมล์ ขนาดของเรือนแพเหล่านี้ใกล้เคียงกันมากคือประมาณ 30-40 ตารางฟุต เป็นเรือนแพชั้นเดียว ฝาขัดแตะ และหลังคามุงจาก ส่วนใหญ่เป็นเรือนแพที่ทำการค้าขายโดยมีเจ้าของเป็นชาวจีน ลักษณะชุมชนเหล่านี้ปรากฏให้เห็นจนกระทั่งถึงกลางสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งตอนปลายรัชกาลที่ 5 ได้มีการพัฒนาการคมนาคมทางบก มีการตัดถนนสายใหม่เพิ่มขึ้น ชุมชนเหล่านี้จึงย้ายไปอาศัยอยู่ตามริมถนนสายใหม่ๆ แทน

^๘ สิวาตรี ทักษะสุด, "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย-จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-2453," (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 37.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

1.3 บริเวณฝั่งธนบุรีริมแม่น้ำเจ้าพระยา

บริเวณนี้อยู่ตรงข้ามกับบริเวณถนนราชวงศ์ตอนตลิ่งแม่น้ำ เรียกกันว่า "ฮวยจู้นล้ง" แปลว่า ท่าเรือใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากเรือกลไฟเข้ามาเทียบขนถ่ายสินค้าที่บริเวณนี้มาแต่เดิม บริเวณนี้ไม่แออัดนัก ส่วนมากเป็นแหล่งผลิตสินค้าและท่าเรือขนส่งสินค้า เช่น โรงสีข้าว โรงปูนขาว ฯลฯ โดยเฉพาะโรงสีข้าวได้ตั้งเรียงรายตามริมแม่น้ำเจ้าพระยาลงมาถึงตอนล่างบริเวณยุคโคล และปากคลองดาวคนอง ตรงข้ามกับบางคอแหลมฝั่งพระนครอย่างไรก็ตาม ชุมชนที่หนาแน่นอยู่แถบบางลำกลางและคลองสาน ซึ่งเป็นที่อยู่ของเจ้าของกิจการดังกล่าวจึงเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนที่ร่ำรวยกว่าลำเพ็ญ

1.4 บริเวณตลาดพลู

เป็นชุมชนจีนแห่งเดียวที่เห็นได้ชัดทางฝั่งธนบุรีตั้งอยู่ในคลองบางกอกใหญ่ (คลองบางหลวง) ในบริเวณนี้ชาวจีนส่วนหนึ่งตั้งร้านขายของถาวรและบางส่วนขายเรือเร่ขายของไปในคลอง มักค้าขายประเภทอาหารเป็นส่วนใหญ่¹ นอกจากนี้ยังมีชาวจีนที่ทำสวนปลูกอีกจำนวนมาก เรียกได้ว่าเป็นบริเวณเดียวในกรุงเทพฯ ที่มีชาวจีนทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่

นอกจากบริเวณต่างๆดังกล่าวแล้ว ยังมีชาวจีนกระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่างๆ เช่น บริเวณย่านการค้าภายในกำแพงพระนครตอนใต้แถบบำรุงเมือง เพ็ญนคร และแถบบางรักย่านการค้าของชาวตะวันตก ฯลฯ แต่ไม่เด่นชัดเหมือนชุมชนชาวจีนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

2. การกระจายตัวของชาวไทหล้าในไทย

เมื่อต้นปีคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประชากรจีนไทหล้าในประเทศไทย มักจะอยู่กันมากในเขตชายฝั่งทะเล และบริเวณที่ลุ่มแถบแม่น้ำสายใหญ่ๆ มีการตั้งหลักแหล่งชาวจีนในทุกๆ เมืองตลอดชายฝั่งทะเลด้านอ่าวสยาม ตั้งแต่ตราด ทางฝั่งตะวันออกเฉียงใต้สุดมาถึงไทรบุรี ทางใต้สุดในประเทศไทยตอนล่าง หลักแหล่งของชาวจีนตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำบางปะกง เรื่อยมาจนถึง

¹ กาจจนาคพันธุ์, เด็กคลองบางหลวง (กรุงเทพมหานคร : เรื่องศิลป์, 2520),

ปราจีนบุรี ตั้งแต่แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำท่าจีน มาจนถึงปากน้ำโพ¹² และตั้งแต่แม่น้ำแม่กลอง จนถึงกาญจนบุรี โดยเฉพาะปากน้ำโพจะเป็นที่อาศัยของชาวจีนไหหลำอย่างหนาแน่น ซึ่งสามารถ พบศาลเจ้าไทหลำได้เช่น ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลเจ้ากง-ม่า โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลตรุษจีน จะมีการแห่สิ่งหีโตประจำปี และมีการประกวดธิดาเจ้าแม่กวนอิมอีกด้วย

จากปัจจัยที่ผลักดันให้ชาวจีนออกจากถิ่นเดิมของตน และปัจจัยที่เป็นเหตุจูงใจจาก ประเทศไทยดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชาวจีนหลังไหลอพยพเข้ามาประเทศไทยมากขึ้น ซึ่ง ชาวจีนส่วนใหญ่ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ เพราะมีท่าเรือเมลท์ที่เข้ามาติดต่อและเป็นศูนย์กลางการค้าที่ชาวจีนจะสามารถเข้ามาทำมาหากินได้ ดังนั้น ชาวจีนมีการตั้งถิ่นฐานชุมชนของตน อยู่ตามบริเวณต่างๆ ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกรุงเทพฯ ในเวลาต่อมา

ชาวจีนที่เข้ามากรุงเทพฯ ทั้ง 5 กลุ่มภาษาพูด ซึ่งมีความแตกต่างกันทางด้านภาษา และวัฒนธรรมบางประการ เมื่อเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันแล้วในระยะแรกได้ปรากฏให้เห็นถึง ลักษณะแตกต่างอยู่บ้าง แต่ไม่ปรากฏว่ามีการแยกจากกันในแง่แหล่งที่อยู่อาศัย ยังคงอยู่ปะปนกัน และดำรงความเป็นชุมชนชาวจีนไว้ร่วมกันตลอดมา

การประกอบอาชีพของชาวไหหลำในประเทศไทย

ชาวจีนในแต่ละกลุ่มภาษามักจะมีอาชีพแตกต่างกันไปตามความถนัดของตน แต่เป็นที่ น่าสังเกตว่า อาชีพของชาวจีนไหหลำในประเทศไทยมักจะมีความเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ ซึ่งเราจะพบได้โดยทั่วไปว่า อาชีพที่ชาวจีนไหหลำในประเทศไทย จะเป็นผู้มีความชำนาญในการ ประกอบอาชีพ ดังนี้

1. คนปรุยา (แบบ) ตะวันตก	2. เจ้าของโรงเลื่อย
3. เจ้าของโรงน้ำแข็ง	4. เจ้าของโรงแรม
5. เจ้าของร้านส่งเงิน	6. ข่างตัดเสื้อบุรุษ
7. เจ้าของร้านเครื่องจักร	8. ผู้รับเหมา

¹² จี วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, 2529), หน้า 85.

9. เจ้าของร้านค้ากาแฟ	10. ช่างทำเครื่องเรือน
11. ช่างทอง	12. พนักงานโรงแรมและภัตตาคาร
13. คนรับใช้ตามบ้าน	14. นักแสดง
15. คนตอกหมั้นเรือ	16. ทำประมง
17. ช่างตัดผม	18. "กุลี" ขนถ่ายของ
19. กรรมการโรงเลื่อย ¹³	

ในการประกอบอาชีพของชาวจีนทุกกลุ่มทุกภาษา จึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานความถนัดของตนเอง ซึ่งสามารถจำแนกความสามารถของชาวจีนไหหลำออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

ประเภทแรก พวกที่มีวิชาชีพ และความรู้ความสามารถติดตัวมาบ้าง ก็จะใช้ความรู้ความชำนาญนั้นไปประกอบอาชีพของตนต่อไป เช่น บรรดาช่างฝีมือต่างๆ

ประเภทที่สอง พวกที่ไม่มีวิชาชีพ มักจะเริ่มต้นด้วยการใช้แรงงานและอาจมีการเลื่อนระดับของตนขึ้นเป็นเจ้าของกิจการในภายหลัง ในกลุ่มนี้จึงมีทั้งคนที่รับจ้างเป็นกุลี และเป็นพ่อค้า การสืบทอดอาชีพจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ในการขัดเกลาเพื่อสืบทอดอาชีพไว้ให้กับสมาชิกของกลุ่มตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของชาวจีนไหหลำซึ่งส่วนใหญ่แล้วผู้อพยพมา มีภูมิหลังในเรื่องฐานะไม่ค่อยดี ส่วนมากเป็นเกษตรกรที่เห็นความหวังแล้งมา ยังดินแดนที่อุดมสมบูรณ์กว่า จะไม่ค่อยมีวิชาชีพติดตัว นอกจากความรู้ทางด้านเกษตร ครั้นเมื่อเดินทางมาถึงประเทศไทยก็มักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก อาศัยการชักชวนของผู้เดินทางมาก่อน และเป็นธุระจัดหางานให้ทำ โดยมากจะขายแรงงาน เป็นคนงานตามสถานที่ต่างๆ และก็มักจะเป็นคนงานให้กับนายจ้างที่เป็นคนจีนเช่นเดียวกัน¹⁴ นอกจากความช่วยเหลือของผู้เดินทางมาก่อนแล้วยังได้รับการช่วยเหลือจากสมาคมต่างๆ ที่เป็นการรวมตัวของกลุ่มอาชีพชาวไหหลำด้วย ได้แก่ สมาคมวิญชวนเต้ และ สมาคมแข่งเต้า ทั้งนี้ สมาคมวิญชวนเต้จะเป็นการ

¹³ จี วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, แปลโดยพรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, 2529), หน้า 322-323.

¹⁴ สัมภาษณ์ นายด่านยกหัวน, เสมียนสุสานไหหลำ, 5 กุมภาพันธ์ 2536.

รวมกลุ่มของผู้มีอาชีพการบริการด้านโรงแรม ผู้ประกอบอาหาร และพนักงานเดินโต๊ะ ส่วนสมาคมแข่งด่าวจะเป็นการรวมของชาวจีนไหหลำที่มีอาชีพใช้แรงงาน¹⁵ สมาคมทั้งสองจึงมีอิทธิพลและเป็นสถาบันในการขัดเกลาอาชีพให้กับสมาชิกใหม่ อีกทั้งเป็นธุระจัดหางานและที่พักให้ จึงไม่เป็นปัญหาในเรื่องแรงงานมากนัก ทั้งนี้เพราะแรงงานในขณะนั้นขาดแคลน และชาวจีนไหหลำได้ร่วมมือกันช่วยเหลือกันและกัน มีการช่วยเหลือกันด้วยความจริงใจ นายจ้างที่เป็นชาวจีนจะชอบลูกจ้างที่ทำงานด้วยความซื่อตรง ขยันขันแข็ง นายจ้างส่วนใหญ่ที่เป็นชาวจีนจึงถ่ายทอดวิชาความรู้ของตนให้หมด บางครั้งมีความไว้วางใจให้คุมด้านการเงิน ผู้วิจัยได้ยินมาจาก บิดามารดา ว่า ถึงขนาดมอบกิจการค้า และยกบุตรสาวให้ก็มี ถ้าลูกจ้างที่เป็นชาวจีน มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์ ขยันขันแข็ง อย่างที่เรียกว่า เหลาซิก นั่นคือเป็นคนซื่อตรง การช่วยเหลือเช่นนี้เป็นระบบอุปถัมภ์ ซึ่งจะพบเห็นได้โดยทั่วไปในขณะนั้น ดังนั้นจึงเป็นก้าวแรกของการประกอบอาชีพ และเป็นวิถีทางของการดำรงชีวิตในแผ่นดินใหม่ กลุ่มที่ไม่มีความรู้ติดตัวมาก็จะมาทำงานขายแรงงาน อุปนิสัยของชาวจีนเป็นคนขยันขันแข็ง งานหนักเอา งานเบาสู้ ประหยัด มัธยัสถ์ จนในที่สุดสามารถเก็บเงินทอง มีกิจการเล็กๆ เป็นของตนเอง และได้ขยายการค้าต่อไป และได้มอบกิจการให้ลูกหลาน และลูกหลานชาวจีนไหหลำก็จะรับช่วงดำเนินกิจการการค้าต่อบิดามารดา จากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง ส่วนอีกกลุ่มก็จะถ่ายทอดวิชาชีพที่ตนเองได้รับมาจากการทำอยู่ให้กับบุตรของตน

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างชีวิตในการเดินทางของชาวจีนไหหลำ 2 ท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้ฟังมาว่าเมื่อครั้งปีพุทธศักราช 2475 ได้มีชาวจีนจากเกาะไหหลำ ต.บ่วนซิว มีอาชีพเป็นพ่อครัวทำอาหารในเรือของชาวตะวันตก ซึ่งเป็นเรือบรรทุกสินค้า มีการเดินทางระหว่างเกาะไหหลำ ไท-โฮว (ไต้เช่า ตามสำเนียงไหหลำ) และแหลมสุวรรณภูมิ เรื่อยลงไปถึง อินโดนีเซีย สิงคโปร์ ที่ซื้อขายส่วนใหญ่เป็นสินค้าการเกษตร ชาวจีนไหหลำท่านนั้นได้พา ลูกชายวัยประมาณ 7 ขวบ ซึ่งกำพร้ามารดา เนื่องจากมารดาของเด็กคนนั้นถูกทำร้ายจนถึงแก่ชีวิตเพื่อปล้นเอาทรัพย์สินเงินทองไป เนื่องจากรู้ว่ามารดาเด็กคนนี้เป็นผู้รักษาทรัพย์สมบัติของตระกูลไว้ ชาวจีนไหหลำท่านนั้นได้นำลูกชายลงเรือไปด้วยเนื่องจากเห็นว่ายังเป็นเด็กเล็กอยู่ ไม่มีใครช่วยดูแล โดยลักษณะอาชีพของชาวจีนไหหลำผู้นี้ จะต้องเดินทางไปครั้งละนานๆ ทำให้เด็กชายผู้นี้ต้องติดตามบิดาของ

¹⁵ สัมภาษณ์ นายเดซุน, ผู้จัดการสมาคมไหหลำแห่งประเทศไทย, 15 กันยายน 2536.

เขาลงเรือไปตลอดเวลา จนได้รับคำกล่าวเชิงตลกของคณะผู้ร่วมเดินทางว่า "โกยอังกฤษาเกี่ย" แปลว่า ไม้เท้าผู้พาลูกอ่อน (เป็นคำเปรียบเทียบกับไม้เท้าผู้จะเป็นผู้พาลูกออกคู้ยเขียดินเพื่อหา กิน) วิถีชีวิตของเด็กชายผู้นี้จึงเปลี่ยนไป และได้รับการเรียนรู้อาชีพจากบิดาของเขา ชาว จีนไหหลำ และเด็กชายผู้นี้ ก็คือ บู่และบิดาของผู้วิจัยเอง กรณีตัวอย่างนี้เป็นส่วนหนึ่งของการ สืบทอดเอกลักษณ์ทางอาชีพของชาวไหหลำ จากบรรพบุรุษ¹⁶

อาชีพของชาวไหหลำจึงเป็นอาชีพที่คงความเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ จากรุ่นหนึ่ง สู่รุ่นหนึ่ง ซึ่งในสมัยก่อนเราจะพบได้เสมอว่า ร้านอาหารของชาวไหหลำมักจะขายข้าวมันไก่ ก๋วยเตี๋ยวไหหลำ (ในภาษาจีนไหหลำเรียกว่า กู๋บ่าหวน แปลว่า ก๋วยเตี๋ยวเนื้อ) ร้านขายกาแฟ เป็นแบบกาแฟที่ใช้ชงด้วยถุง แต่ในปัจจุบันนี้การสืบทอดอาชีพด้วยวิธีนี้เริ่มลดน้อยลง ได้เกิดการ ผสมผสานกันโดยในปัจจุบันนี้ ร้านขายอาหาร กาแฟ โรงแรม ที่เพิ่งเกิดมาไม่กี่ปีนี้ จะไม่ใช่ของ ชาวไหหลำ ดังที่ได้พบเห็นกันเมื่อ 70-80 ปีก่อน เนื่องจากว่าในปัจจุบันกระบวนการขัดเกลาที่ สำคัญที่จะส่งผลต่ออาชีพของเยาวชน คือ สถาบันการศึกษาที่จะเข้ามาแทน และมีอิทธิพลต่อชีวิต การดำเนินอาชีพในภายภาคหน้าของเยาวชน

ชาวจีนไหหลำส่วนใหญ่มีฐานะไม่ร่ำรวยติดกับชาวจีนแต้จิ๋ว ซึ่งมีเรื่องเล่ากันในหมู่ชาว จีนไหหลำว่ากาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีเทพเจ้าสวรรค์องค์หนึ่ง ซึ่งมีวาจาศักดิ์สิทธิ์แปลงกายแล้ว ตามผู้เดินทางชาวจีนไหหลำเป็นภาษาจีนว่า "ตุ๋โหล่เสียมโหล่โต้ม" แปลเป็นภาษาไทยได้ว่า ทำมาเมืองไทยทำไม ชาวจีนไหหลำอพยพที่หนึ่งมาในเรือก็ได้กล่าวกับเทพเจ้าสวรรค์องค์นั้นว่า "หว่าโหล่คู้ยบู้เจี้ย" แปลเป็นภาษาไทยว่าฉันมาหาข้าวในเมืองไทยกิน จึงทำให้ชาวจีนไหหลำ ส่วนใหญ่มีฐานะไม่ร่ำรวย ซึ่งติดกับแต้จิ๋ว แต่เมื่อเทพเจ้าสวรรค์ได้ถามชาวจีนอพยพแต้จิ๋วว่ามา เมืองไทยทำไม คนแต้จิ๋วตอบว่ามาเมืองไทยเพราะจะมาเพื่อร่ำรวย คำกล่าวเช่นนี้จึงทำให้ชาว จีนแต้จิ๋วส่วนใหญ่มีฐานะร่ำรวยกว่าชาวจีนไหหลำ เรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าตลกในหมู่ชาวจีนไหหลำ สืบทอดกันมา¹⁷

¹⁶ สัมภาษณ์ นายอู่เตียนเกา, ชาวจีนไหหลำ, 4 มกราคม 2535.

¹⁷ สัมภาษณ์ นางลู่ กิมหลัน, ชาวจีนไหหลำ, 4 มิถุนายน 2535.

ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม

ลักษณะทางสังคมบางประการที่จะกล่าวถึงนี้ ถือได้ว่าเป็นลักษณะทั่วไปของชาวจีน ไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มภาษาใด ทั้งนี้เพราะเรายอมรับกันว่า แม้จะมีความแตกต่างกันภายในกลุ่มแต่ถ้ามองในลักษณะร่วมกันแล้ว จำเป็นที่เราจะต้องถือว่า ชาวจีนเป็นกลุ่มเดียวกัน

ก. ครอบครัวและเครือญาติ

การจัดระเบียบภายในครอบครัว

ในแง่สังคมวิทยา เราจะพบว่าการอยู่รวมกันเป็นครอบครัวของชาวจีนนั้น มีลักษณะเป็นครอบครัวแบบขยาย (Extended Family) โดยที่ครอบครัวแต่ละครอบครัวรับเอาญาติอื่นๆ ไว้เป็นสมาชิก ช่วยกันทำมาหากิน นอกเหนือไปจากพ่อแม่และลูกๆ ดังนั้นจะสังเกตเห็นว่าในครอบครัวแต่ละครอบครัวของชาวจีน จะมีญาติอื่นๆ แทรกอยู่ด้วยเสมอ การเคารพเชื้อพ้องกันภายในครอบครัวก็ต่อฝ่ายชายที่มีอาวุโสสูงสุดเป็นหัวหน้าครอบครัว อันเป็นค่านิยมเนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องการเคารพวิญญาณของบรรพบุรุษ, สังคมชาวจีนมีความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพ (social Status) ระหว่างฝ่ายชาย กับฝ่ายหญิง และยังมีทัศนคติเกี่ยวกับการมีบุตรที่มีอคติในการที่จะมีบุตรชายมากกว่าบุตรสาว การควบคุมการใช้จ่ายภายในครอบครัวจะขึ้นอยู่กับฝ่ายชาย

ดังนั้นประเพณีในการรวมกลุ่มเบื้องต้น คือ กลุ่มครอบครัวและเครือญาติของชาวจีนจึงแน่นแฟ้น ยิ่งกว่านั้นการช่วยเหลือกันในเรื่องเครือญาติของชาวจีนจะมีมากกว่า ทั้งนี้ เนื่องจากว่าชาวจีนทราบถึงคุณค่าของกลุ่ม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือคนจีนมีกลุ่มแน่นแฟ้น แต่ละคนยอมปฏิบัติตามบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ดังนั้น ชาวจีนจึงได้เป็นผู้มีระเบียบวินัย

แบบแผนทางเครือญาติและโครงสร้างครอบครัว

ข้อเท็จจริงประการหนึ่งเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย คือ ชาวจีนที่อพยพมานั้นส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่มีการศึกษาน้อยและเป็นชาวนามาก่อน วัฒนธรรมและการจัดระเบียบสังคมจึงเป็นวัฒนธรรมแบบท้องถิ่นของจีน ทางภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงใต้เป็นสำคัญ และถือได้ว่าเป็นแบบแผนทางเครือญาติและโครงสร้างครอบครัวเป็นการจัดองค์กรทางสังคมที่มีอิทธิพลและมีลักษณะเด่นในภูมิภาคแถบนี้ หากพิจารณาตามความเป็นจริงแล้วทั้งแบบแผนเครือญาติ และโครงสร้างครอบครัวมีความเกี่ยวพันเป็นเนื้อหาเดียวกัน เพียงแต่ แบบแผนทางเครือญาติมีขอบข่ายกว้างกว่าโครงสร้างครอบครัว เปรียบเหมือนกับวงกลมที่ล้อมรอบโครงสร้างครอบครัวอยู่ย่อมจะ

มีความคาบเกี่ยวกัน แบบแผนทางเครือญาติ และโครงสร้างครอบครัวชาวจีน แยกเป็น 2 ประเด็น

1. แบบแผนทางเครือญาติ

แบบแผนทางเครือญาติของชาวจีนทางภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีนถือการสืบเชื้อสายฝ่ายชาย หรือฝ่ายบิดาเป็นสำคัญแต่เพียงฝ่ายเดียว เป็นสังคมที่ฝ่ายชายมีอำนาจในครอบครัวมากและเกือบจะถือได้ว่าเป็นสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ สถานภาพหญิงด้อยกว่าชาย นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญแก่การที่บุคคลมีความสัมพันธ์กัน เนื่องมาจากการมีบรรพบุรุษร่วมกัน หรือที่เรียกว่า วงศ์เผ่าเหล่ากอ (Lineage) เดียวกัน ซึ่งในภาษาจีน เรียกว่าแซ่ (clan) และภายในแบบแผนนี้ ยังมีการจัดลำดับเชื้อสายที่มีบรรพบุรุษร่วมกันโดยจัดลำดับตามอาวุโส (Descent) อีกด้วย แบบแผนทางเครือญาติลักษณะนี้ถือเป็นรูปแบบของโครงสร้างสังคมที่สำคัญในภูมิภาคนี้

การสืบหาเชื้อสายของชาวจีน ถือการสืบเชื้อสายข้างพ่อเป็นหลักอย่างเหนียวแน่น การแต่งงานจึงเป็นการรวมเอาหญิงเข้าไว้ในครอบครัวฝ่ายชาย หญิงที่แต่งงาน จะต้องทุ่มเทความสนใจอย่างเต็มที่ไปที่กลุ่มของสมาชิกของคนที่เธอแต่งงานด้วย และดูเหมือนว่าเกือบจะไม่มีสายสัมพันธ์ใดๆ กับครอบครัวเดิม การปฏิบัติหน้าที่แม่บ้านอย่างดีที่สุดทั้งต่อสามี บุตรรวมทั้งบิดามารดา พี่น้อง ของสามี เป็นหน้าที่ที่สำคัญ และเมื่อเธอเป็นแม่ก็จะไม่แต่งงานใหม่ และสังคมจะยกย่องอย่างมากต่อหญิงที่เลี้ยงดูบุตรด้วยตนเองตามลำพัง หลังสามีเสียชีวิต แต่ถ้าเธอแต่งงานใหม่หญิงนั้นจะกลายเป็นสมบัติของอีกกลุ่มเชื้อสายหนึ่ง

แบบแผนทางเครือญาติของชาวจีนไหหลำเป็นการสืบเชื้อสายจากฝ่ายชาย ฝ่ายชายจะเป็นผู้นำครอบครัว ภายในหมู่เครือญาติจะทราบว่าเป็นใครเป็นผู้มีอาวุโสอยู่ในระดับใดก็โดยดูได้จากชื่อของบุคคลนั้น ชื่อของชาวจีนไหหลำจะประกอบด้วย 3 พยางค์ ภายในชื่อจะบ่งบอกระดับชั้นชั่วอายุคนๆ นั้น บางแซ่มักนับถึงชั่วอายุคนในการสืบสายโลหิต ถึง 20 ชั่วอายุคน ชื่อของชาวจีน จะประกอบไปด้วยพยางค์แรกเป็นชื่อสกุล หรือที่เราเรียกกันว่าแซ่ตนเอง เป็นชื่อที่มีความสำคัญที่สุด ทำให้ทราบว่า เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากสกุลใด พยางค์กลางเป็นชื่อที่ช่วยบ่งบอกชั้นชั่วอายุคนของคนๆ นั้นว่าเป็นผู้สืบสกุลมาจากคนในตระกูลนั้น เป็นชั่วอายุที่เท่าไรแล้ว โดยมีการใช้คำต่างๆ แทนในแต่ละชั้นชั่วอายุคน และระบุแน่ชัด ส่วนพยางค์สุดท้ายเป็นชื่อของตัวเอง จะมีนามว่าอะไรก็สุดแท้ จากการตั้งชื่อเช่นนี้ จึงทำให้ชาวจีนถ้าเป็นคนแซ่

เดียวกันแล้ว ถึงแม้ว่าจะอยู่ห่างไกลกันอย่างไร เมื่อมีการถามชื่อกันก็อาจรู้ได้ว่าเป็นคนในวงศ์ตระกูลเดียวกัน และเป็นญาติชั้นชั่วอายุใด ควรจะมีการเรียกลำดับญาติกันว่าอย่างไร และทำให้แต่ละคนสามารถจดจำวันเกิดของตนเองได้เป็นอย่างดี ด้วยเพราะในวงศ์ตระกูลแห่งนี้ ต้องมีสมุฏประวัติสำหรับวงศ์ตระกูลในภาษาจีน เรียกว่า จิกโไฟ¹⁸ ซึ่งถ้าใครในตระกูลมีบุตรก็จะจดชื่อลงในสมุฏนี้รวมทั้งวันเดือนปีเกิดด้วย เหมือนกับการจดสำมะโนครัว แต่เป็นแต่เพียงคนในตระกูลเท่านั้น การตั้งชื่อในลักษณะนี้ชาวจีนก็ยังคงกระทำอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะอพยพไปอยู่ในประเทศอื่นแล้วก็ตาม

การเรียกชื่อญาติของครอบครัวชาวจีนไหหลำ

พ่อ	เรียกว่า เต	แม่	เรียกว่า มา
ปู่	เรียกว่า กง	ยาย	เรียกว่า เหน่
พี่	เรียกว่า โก	น้องชาย	เรียกว่า เหล่าตี
น้องสาว	เรียกว่า โกเหียง	น้องสาว	เรียกว่า โกหม่าย

2. โครงสร้างของครอบครัว

ครอบครัวที่อยู่รวมกันทั้งหมด (The joint family) ประกอบไปด้วยบิดามารดา บุตรที่ยังไม่ได้แต่งงาน บุตรชายที่แต่งงานแล้ว (มักจะมีมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป) พร้อมด้วยภรรยาและบุตรของบุตรชายที่แต่งงานแล้ว ในบางครอบครัวอาจจะเกิดลูกหลานสืบต่อกันไปและอาศัยอยู่ภายในบ้านหลังเดียวกันถึง 4-5 ชั่วอายุคน ลักษณะสำคัญของครอบครัวแบบนี้คือ หัวหน้าครอบครัวซึ่งหมายถึง พ่อ อาศัยอยู่กับบุตรชายที่แต่งงานแล้วหรือบุตรชายคนใดคนหนึ่ง (มักเป็นคนโต) พี่ชายคนโตจะปกครองน้องชายทั้งที่แต่งงานแล้ว และยังมีความสัมพันธ์ในครอบครัวในรูปแบบอื่นๆ อีกเช่น หากคนใดคนหนึ่ง หรือหลายคนมีภรรยาหลายคนหรือมีลูก บ้า น้า อา อาศัยอยู่รวม ครอบครัวลักษณะนี้ถือเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ และเป็นครอบครัวขยาย ครอบครัว

¹⁸ สุชาดา ดันตสุรฤกษ์, "โผยกีวัน : การส่งเงินกลับประเทศ โดยชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย, (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529) หน้า 20.

แบบนี้พบได้มากที่สุดในกลุ่มชาวจีน ซึ่งหมายถึงครอบครัวของชาวจีนในประเทศไทย เป็นส่วนมากนั่นเอง¹⁰

ข. วัฒนธรรม ความเชื่อ ทางศาสนา

หลังจากที่ชาวจีนเดินทางเข้ามาในประเทศไทยแล้วนั้น สิ่งที่น่าสนใจมาด้วยที่สำคัญก็คือ วัฒนธรรมนิยมประเพณี และความเชื่อ ชาวจีนมีความเชื่อพื้นฐานทางศาสนาที่สำคัญ 2 ประการ คือ ขงจื้อ และพุทธศาสนา²⁰ จากระบบความเชื่อทั้ง 2 ประการดังกล่าวข้างต้น ได้ถูกผสมกลมกลืนกัน เป็นระบบความเชื่อของชาวจีนทั่วไปในทางปฏิบัตินั้น ลัทธิขงจื้อเน้นความสำคัญของการเซ่นบูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเซ่นบูชาบรรพบุรุษ และการเซ่นบูชาเจ้า เป็นการขอบคุณทำให้การปกป้องรักษาส่วนทางด้านพระพุทธศาสนาของจีนจะเป็นนิกายมหายาน ซึ่งมีพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ตลอดจนพระอรหันต์ที่จะต้องเคารพนับถือเป็นจำนวนมาก ความเชื่อเหล่านี้จึงนำมาซึ่งรูปความและประเพณีต่างๆ ของชาวจีนอีกมากมาย²¹ ดังนั้นด้วยเหตุนี้เอง จากความเชื่อทั้ง 2 แนวทางที่สำคัญนี้เอง ทำให้สถานที่สำคัญทางศาสนาของชาวจีนมีทั้งศาลเจ้าต่างๆ และวัดจีนในพุทธศาสนา ศาลเจ้าของชาวจีนไท่ห่ามีอยู่หลายแห่ง ชาวจีนภาษาอื่นๆ นิยมไปสักการบูชา ก็คือ ศาลเจ้าแม่ทับทิมสามเสน และสำหรับวัดในพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งเป็นที่นับถือของชาวจีนนั้นปรากฏว่ามี 3 วัดในกรุงเทพฯ ตามการสำรวจสำมะโนครัว ในพ.ศ. 2451 (รศ. 128) ถือวัดเล่งเน่ยยี่ ที่ถนนเจริญกรุง (มีชื่อไทยว่า วัดมังกรกมลาวาส) วัดกามโลยี่ที่บ้านหม้อ (มีชื่อไทยว่า วัดเทพยวารวิหก อยู่ในซอยเทพยวารี่ หลังกองบังคับการตำรวจจราจร)

¹⁰ สุชาติ ตันตสุฤกษ์, "โพยก๊วน : การส่งเงินกลับประเทศโดยชาวจีนโพ้นทะเล ในประเทศไทย, (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 28.

²⁰ สาวิตรี ทักษะสุด, "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2389-2453, " (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 92.

²¹ เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป, ลัทธิของเพื่อน (พระนคร : แพรวพิทยา และโอเดียนสโตร์, 2500), หน้า 481-776.

และวัดหยงฮักยี่ (มีชื่อไทยว่า วัดบำเพ็ญจีนพรต อยู่หลังวัดกัมมาตุยารามเยาวราช)²²

ลัทธิขงจื้อ (ก่อน พ.ศ. 8 ถึง พ.ศ. 64) ลัทธิศาสนาต่างๆ ของชาวจีน ทั้ง ขงจื้อและเต๋า (เล่าจื้อ) ต่างเกิดขึ้นมาในช่วงนี้ ภาวะภายในประเทศจีนไม่สงบ มีศึกสงคราม และประชาชนไม่ได้รับความเป็นธรรม ส่วนหนึ่งของคำสอนขงจื้อจะให้ความสำคัญกับครอบครัว ขงจื้อเน้นเรื่องการนับถืออาวุโสว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก ถือเป็นส่วนหนึ่งของการกตัญญูทวดเวทิตา ขงจื้อถือว่าหลักสำคัญกตัญญูทวดเวทิตาเป็นรากฐานของคุณงามความดี และเป็นที่มาของวัฒนธรรมทั้งหลายเป็นกฎแห่งสวรรค์ ยังเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ นอกจากนี้คำสอนยังเน้นเรื่องหน้าที่ของบุคคล การปฏิบัติในหน้าที่ ทำให้สังคมมีระเบียบเรียบร้อย ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนก็จะปรากฏขึ้น ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับประเทศชาติ ให้ทุกคนมีความเห็นอกเห็นใจกันโดยเริ่มจากครอบครัวก่อน แล้วขยายออกไปจนถึงผู้คนที่อยู่นอกครอบครัว คำว่า "สังคม" ในความหมายของขงจื้อหมายถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยมีความรักเป็นตัวเชื่อม เริ่มจากรักในครอบครัวแล้วแผ่ขยายไปถึงระดับชุมชนและชาติ เป็นสังคมที่ผู้คนมีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นการสักการบูชาเจ้าแห่งสวรรค์ นอกบ้านเรือนของตน ส่วนในบ้านเรือนของตนก็เป็นการสักการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งสิ่งทั้งสองมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ระหว่างการสักการบูชาวิญญาณกับการสักการบูชาบรรพบุรุษแยกจากกันไม่ได้ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และเกรงกลัวต่อสิ่งที่มีอำนาจ พิธีกรรมเช่นที่มานี้ย่อมสามารถทำให้สภาวะจิตของผู้ปฏิบัติเกิดความเคารพแต่สิ่งที่ดี และเกรงกลัวสิ่งที่ยั่ว นอกจากนั้นเมื่อมีพิธีกรรมทางความเชื่อเช่นการบูชาเทพเจ้าและบูชาบรรพบุรุษ ก็ย่อมต้องมีการรื่นเริงตามแหล่งชุมชนกิจกรรมพิธีกรรมทางความเชื่อ และงานรื่นเริงย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมคุณธรรม 8 ประการที่ ขงจื้อสอนได้แก่

ความกตัญญูทวดเวทิตา

ความเคารพรักญาติมิตรพี่น้อง

ความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน

²² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.30/9 ยอดสำมะโนครัวร่วมเขตหลวงฯ ศก.122 และประวัติคณะสงฆ์จีนนิกาย (พระนคร : พิมพ์แจกในงานทอดกฐินสามัคคี ณ วัดมังกรกมลาวาส วันอาทิตย์ที่ 26 ตุลาคม 2512), หน้า 9-15.

ความสัจจวาจา

ความมีมารยาท

ความซื่อตรงสุจริตใจต่อหน้าที่

ความบริสุทธิ์

มีหิริโอตตัปปะ²³

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะพบว่าลัทธิธรรมของขงจื้อเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของชาวจีน มีแนวคิดที่ได้รับการอบรมสั่งสอนสืบต่อกันมาว่า ทุกคนต้องมีความจงรักภักดีต่อครอบครัว ต้องทำพิธีเช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษโดยถือว่า เป็นหน้าที่สำคัญที่สุดของบุตรหลานผู้สืบสกุลจะละเลยไม่ได้และสอนให้ไว้ทุกข์แก่บรรพบุรุษเมื่อได้ล่วงลับไป

พุทธศาสนานิกายมหายาน จีนรับเอาพุทธศาสนาจากอินเดีย ซึ่งแผ่ขยายเข้าไปประมาณปี พ.ศ. 600 และได้ผสมผสานกับความคิดเดิมของจีนที่มีอยู่แล้วคือขงจื้อ ลัทธิขงจื้อเป็นคำสอนที่มุ่งแก้ปัญหาสังคม เน้นประโยชน์ในปัจจุบัน

พุทธศาสนานิกายมหายาน ถือว่า การปฏิบัติธรรมจะต้องประกอบด้วยปัญญา และกรุณา คู่กันไปเสมอลงขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ได้ หลักคำสอนของพุทธศาสนามุ่งให้บำเพ็ญความดี และในนิกายมหายานนี้ให้ความสำคัญแก่การประกอบกรรมดีให้มีคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ อันได้แก่ การไม่คิดถึงแต่ตัวเอง การคิดถึงผู้อื่นบ้าง การรู้จักทำงานเสียสละเพื่อส่วนรวม ทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม การเน้นคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ตามหลักคำสอนในนิกายมหายาน นี้สามารถเข้ากันได้ดีกับคำสอนในลัทธิขงจื้อ ถือเป็นการพยายามทำให้คนสร้างคนรักกันในสังคม ชุมชนที่ตนอยู่ และยินดีช่วยเหลือคนอื่น นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการวัดเศรษฐกิจให้มีความยุติธรรม เป็นกฎของความชอบธรรม เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน ถือเป็นอุดมคติที่ควรปฏิบัติและเป็นคำสอนที่เน้นการปฏิบัติ

ระบบความเชื่อต่างๆ ลัทธิศาสนาที่ชาวจีนนับถือมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวจีนในแง่ของการให้ความเชื่อมั่นทางจิตใจ และปลอบประโลมใจ เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ หรือเกิด

---

²³ สุชาติ ตันตสุรฤกษ์, "โพยก๊วน : การส่งเงินกลับประเทศโดยชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 18.

เคราะห์หามยามร้ายขึ้น ทั้งยังทำหน้าที่ให้เกิดความสามัคคีในหมู่คนจีนและส่งเสริมความรู้สึกในการรักพวกพ้องมากขึ้น โดยอาศัยกิจกรรมต่างๆ อันเป็นเรื่องของส่วนรวม กิจกรรมในทางศาสนาหลายอย่างยืนยันถึงคุณค่าแห่งการร่วมมือกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นหลักสำคัญของชุมชนชาวจีน ประกอบกับชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่มีถิ่นฐานทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคใต้ของประเทศจีน ซึ่งมีอาชีพหลักเป็นชาวนามาก่อน และมีการศึกษาน้อย การดำรงชีวิตตลอดจนระบบความเชื่อต่างๆ จึงเป็นไปในรูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งรับเอาพิธีกรรมต่างๆ ในการเช่นสรวงบูชาทั้งการเช่นบูชาเจ้าหรือเทียนซึ่งแปลว่าฟ้า และการเช่นผีหรือวิญญาณผู้ตายไปแล้ว และบรรพบุรุษชาวจีนกลุ่มนี้ ได้ชื่อว่าเป็นนักจารีตนิยม โดยการพยายามนำเอาหลักสำคัญของแนวความคิดตามหลักปรัชญาขงจื้อ ซึ่งเน้นในเรื่องความกตัญญูเป็นสำคัญมาผนวกเข้ากับความพยายาม ที่จะต่อสู้กับสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติตามแบบวัฒนธรรมชาวนาจึงเกิดการเช่นสรวงบูชาต่างๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา และมักจะเป็นพิธีกรรมที่ทำกันภายในครอบครัว นอกจากนี้ยังนำเอาหลักปรัชญาในศาสนาพุทธนิกายมหายานมาผนวกเข้ากับความพยายามที่จะร่วมกันต่อสู้กับภัยธรรมชาติรวมทั้งการพยายามที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในท้องถิ่นของตนจึงเกิดเป็นพิธีกรรมต่างๆ ในสังคมเพื่อที่จะสนองต่อการกระทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่วนร่วม และเพื่อชุมชนของตนดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าระบบความเชื่อของชาวจีนเป็นแบบสังเคราะห์ ซึ่งหมายถึงการยอมรับระบบความเชื่อหลายๆ อย่างไว้ด้วยกัน โดยนำมาผสมผสานกันเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะของตนโดยการนำเอาค่านิยมของตนเองไปตีความหมายในการใช้ระบบความเชื่อเหล่านั้น และมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการนับถือศาสนา และการยอมรับระบบความเชื่อต่างๆ ก็เพื่อให้เกิดความสำเร็จทางวัตถุ เช่น ความสำเร็จเงินทางการค้า ความร่ำรวย และเป็นการประกันความมั่นคงทางจิตใจตลอดระยะเวลาหนึ่งปี ชาวจีนจะมีวันที่จะต้องประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นระยะๆ พิธีกรรมเหล่านี้เกือบทั้งหมดมีความสำคัญทางลัทธิศาสนาเป็นพื้นฐาน มีทั้งกิจกรรม และการเลี้ยงฉลองที่ทำกันภายในครอบครัว และกิจกรรมที่ทำเพื่อส่วนรวมของชุมชน และบางพิธีกรรมก็มีทั้งสองกิจกรรมร่วมกันอย่างแยกไม่ออก งานพิธีกรรมหรืองานนักขัตฤกษ์ที่สำคัญๆ ของชาวจีนได้แก่ วันตรุษจีน วันสารทจีน วันเซ็งเม้ง

เราอาจจะกล่าวได้ว่าระบบความเชื่อของชาวจีนกับคนไทยนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยที่เป็นความเชื่อที่เป็นแบบสังเคราะห์ (Synthesization) หมายถึงการยอมรับระบบความเชื่อหลายๆ อย่างเข้าไว้ด้วยกัน เช่น วิญญาณนิยม (Animism) พุทธศาสนาและหลักจริยธรรม

(Ethical Code) โดยที่มีได้เกิดมีความรู้สึกว่าเป็นระบบความเชื่อที่ผิดแผกกัน

ค. การรวมกลุ่ม

ในตอนปลายของศตวรรษที่ 19 โครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชนชาวจีนต่างๆ ในประเทศไทยเปลี่ยนรูปร่างอยู่ตลอดเวลา การแบ่งชั้นทางสังคมจากขอบเขตที่แน่นอน ความแตกต่างกันอยู่ในเรื่องฐานะและความนับหน้าถือตากัน ความนับหน้าถือตากันของบุคคลขึ้นอยู่กับความมั่นคงเป็นประการแรกพวกพ่อค้าจัดได้ว่าเป็นพวกที่มีฐานะและความนับหน้าถือตาสูงสุดซึ่งบางส่วนเป็นพ่อค้าผู้ซึ่งเป็นเจ้าของการค้าแบบผูกขาดขนาดใหญ่ พวกนี้เป็นพวกที่มั่งคั่งที่สุดในชุมชน มีความผูกพันเกี่ยวพันอย่างแน่นแฟ้นกับสังคมของชาวจีนในประเทศไทย

สังคมชาวจีนในประเทศไทย ลำดับชั้นทางสังคมที่อยู่ต่ำสุด คือพวกพ่อค้าหาบเร่ คนงานการเกษตรช่างตัดผมตามข้างถนน นักแสดงและคนลากรถ พวกนี้ไม่มีทุนรอนติดตัวแม้แต่้อย และมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นเพียงเล็กน้อย เหนือพวกชนชั้นมาเล็กน้อยก็คือพวกกรรมกรโรงสี โรงเลื่อยและกรรมกรท่าเรือ ระหว่างพวกที่อยู่ระดับสูงสุดและต่ำสุดเป็นชนกลุ่มใหญ่ ได้แก่ พวกพ่อค้าและช่างฝีมือ นายอากร คนขายของในร้านค้า ลูกมือฝึกหัดช่าง ลูกจ้างในโรงยาฝิ่น บ่อนการพนัน และโรงภาษี เสมียนในธนาคารและบริษัทการค้าของชาวตะวันตก²⁴ ชาวไทหล่าส่วนใหญ่มักจะประกอบอาชีพเป็นแรงงานเลื่อยไม้ด้วยเลื่อยมือ คนทำสวนผัก ชาวประมง คนใช้ คนเดินโต๊ะ กูลี คนงานเหมืองแร่ พ่อค้าหาบเร่²⁵

การเลื่อนฐานะทางสังคมของคนในสังคมชาวจีนเมื่อตราสูงมาก โดยเฉพาะในระหว่างระยะเวลา ช่วง ค.ศ. 1880-1910 (พ.ศ. 2423-2453) ผู้อพยพมาส่วนใหญ่มาถึงโดยมีเสื้อผ้าหมอนาไบ เงินสักเพียงเล็กน้อย และมีความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะมาสร้างเนื้อสร้างตัวด้วยความช่วยเหลือของญาติ พี่น้อง หรือพวกที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน ถ้าเป็นไปได้พวกนี้ก็จะได้งานเป็นคนขายของในร้านหรือลูกมือ ถ้าหากร่างกายแข็งแรงก็อาจเป็นกูลีหรืออาจจะไปเป็นพ่อค้าขาย

²⁴ จี วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2529), หน้า 136.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

หาบเร่ หรือคนลากรถ การเลื่อนฐานะทางสังคมขึ้นอยู่กับความอดุสาหะมากนั้น พ่อค้าหาบเร่ก็จะ มีแผงขายของถาวรของตนเอง คนขายของในร้านค้าก็จะมีร้านค้าของตนเอง ลูกหรือช่างก็ตั้ง โรงกลึงของตนเอง กรรมกรก็ได้เป็นนางงานและในที่สุดตั้งโรงเลื่อยด้วยมือของตนเอง ส่วนพ่อค้า ย่อยก็จะกลายเป็นพ่อค้าที่ฐานะมั่งคั่ง ในขั้นแรกแรงผลักดันให้เลื่อนฐานะของตนในสังคมนั้น ก็เนื่องมาจากความปรารถนาหาเงินออม ไว้ให้พอที่จะกลับไปเมืองจีนแต่หลังจากที่มาอยู่ได้ 2-3 ปี ผู้อพยพเป็นจำนวนมากไม่น้อยที่ต้องการจะก้าวหน้าต่อไปด้วยเหตุผลที่เหมาะสมกับคุณค่า และ โครงสร้างของสังคมท้องถิ่น พวกที่ไม่ได้เลื่อนฐานะขึ้นทางสังคม แต่พอเก็บหอมรอมริบไว้ได้บ้าง มักจะกลับไปอยู่ประเทศจีนเลย พวกที่ประสบผลสำเร็จในทางการค้าและทางสังคม แม้จะโดยพอ สถานะประมาณ ก็มักจะไม่ได้ติดเยื่อใยกับประเทศจีนเสียโดยเด็ดขาด ถ้าจะต้องเดินทางกลับ ประเทศจีน มักจะให้บุตรชายหรือหลานชายไว้ดำเนินกิจการต่อไป

สาเหตุของการรวมกลุ่มของชาวจีน สืบเนื่องมาจากความต้องการความช่วยเหลือ ความคุ้มครอง และความมั่นคงด้านจิตใจ จากพื้นฐานเหล่านี้ทำให้เกิดสมาคมต่างๆ มากมาย แต่ละกลุ่มภาษาก็จัดตั้งสมาคมตนเองขึ้น สมาคมที่จัดตั้งขึ้นคล้ายกับสมาคมของเครือญาติ ประมาณ พ.ศ.2445 มีคำกล่าวว่า "คนจีนทุกคนล้วนเป็นสมาชิกสมาคมลับสมาคมใดสมาคมหนึ่ง"²⁶

ชาวจีนอพยพเข้าประเทศไทยเพิ่มขึ้นภายหลังสนธิสัญญาเบาริ่ง พ.ศ. 2498 ก็ได้เกิด ผลกระทบอย่างมากในสังคมไทย อาทิในด้านเศรษฐกิจที่ชาวจีนระดับสูงและระดับกลางจะเข้ามา รับบทบาทเป็นตั้งแต่เจ้าภาษีนายอากร พ่อค้าคนกลาง นายทุน ผู้ประกอบการ สำหรับชาวจีนใน ระดับล่าง ก็คือ การเข้ามาเป็นแรงงานอิสระในสังคมไทย ขณะที่ชาวไทยส่วนใหญ่ยังอยู่ในระบบ โพรส่วนผลกระทบที่สำคัญในด้านสังคมก็คือการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างประชากร ที่คนจีน กลายเป็นกลุ่มประชากรสำคัญในประเทศไทยยุคใหม่

ชาวจีนที่อพยพเข้าสู่สังคมไทยเป็นจำนวนมาก สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือการก่อตั้ง ของชุมชนชาวจีน และการรวมตัวของสังคมชาวจีน ในรูปแบบต่างๆ ปรากฏว่าตั้งแต่ราชสมัยรัชกาล ที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้น ชาวจีนในสังคมไทยก็ได้รวมตัวเป็นสมาคมลับฮั้งฮี้ ซึ่งเป็นรูป

²⁶ จี วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช, 2529), หน้า 141.

แบบองค์กรสังคมที่สืบทอดมาจากสมาคมลับต่อต้านแมนจู ในประเทศจีนภาคใต้ต่อมาเมื่อสังคมไทยเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคใหม่ตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2398 และมีการก่อตั้งขึ้นของรัฐกับสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 รูปแบบของสมาคมลับอั้งยี่เริ่มไม่สอดคล้องกับยุคสมัยในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างรวดเร็ว สมาคมลับอั้งยี่จึงเสื่อมอิทธิพลลง แต่กระนั้นชุมชนชาวจีนก็ได้มีการจัดตั้งขึ้นเป็นองค์กรทางสังคมแบบสมัยใหม่นั้นก็คือ "สมาคมชาวจีน" ซึ่งจะรับรูปแบบมาจากสมาคมหรือสโมสรแบบตะวันตกมาดัดแปลง โดยสมาคมชาวจีนยุคใหม่นี้จะทำหน้าที่หลายประการคือนอกจากจะก่อให้เกิดการรวมตัวระหว่างชาวจีนกลุ่มต่างๆ ที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันแล้ว ยังเป็นองค์กรสำหรับช่วยเหลือชาวจีนด้วยตนเอง ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมหลายประการ สมาคมชาวจีนนี้เริ่มที่จะก่อรูปขึ้นอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และได้เป็นองค์กรที่ก่อให้เกิดบทบาทและความเคลื่อนไหวของชาวจีนที่ส่งอิทธิพลต่อมาจนกระทั่งถึงยุคสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นอย่างน้อยและหลายสมาคมก็ยังคงดำรงอยู่และมีบทบาทมาจนถึงปัจจุบัน

สาเหตุของการเกิดสมาคมลับอั้งยี่

ประเภทของสมาคมลับแยกได้ 2 ลักษณะ คือสมาคมที่ดำเนินกิจการอย่างลับๆ ปิดบังซ่อนเร้นความคงอยู่และสมาคมที่ไม่ซ่อนเร้นมีการเคลื่อนไหวอย่างเปิดเผย ซึ่งทำให้ฝ่ายรัฐบาลทราบถึงที่ตั้งของสมาคมและผู้นำได้เป็นอย่างดี แต่ที่ถูกจัดให้เป็นสมาคมลับเนื่องจากมีพิธีกรรมข้อบังคับที่เป็นความลับและมีเป้าหมายอันซ่อนเร้น สมาคมอั้งยี่ในประเทศไทยก่อน พ.ศ. 2440 ต่างเป็นสมาคมลับประเภทหลังนี้²⁷ สาเหตุที่ก่อให้เกิด สมาคมลับ

ปัจจัยด้านการเมือง

เป้าหมายดั้งเดิมของสมาคมที่มุ่งเปลี่ยนแปลงแก้ไขในจีนนั้นคือ การต่อต้านราชวงศ์ชิงของพวกแมนจู เมื่อชาวจีนเข้ามาอยู่ในดินแดนโพ้นทะเล เป้าหมาย เช่นนั้นจึงบรรลุได้ยาก

²⁷ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, "สมาคมลับอั้งยี่ ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453," (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 6.

อีกประการหนึ่งการที่ชาวจีนรวมกลุ่มตั้งสมาคมก็เพื่อต้องการความคุ้มครองตนเองในสังคมไทย ระบบมูลนาย-ไพร่ ก็มีส่วนที่ก่อให้เกิดการคุ้มครองทางการเมืองอยู่บ้าง* ในสถานการณ์เช่นนี้สำหรับคนไทยระบบมูลนาย-ไพร่ มีส่วนที่ก่อให้เกิดการคุ้มครองทางการเมืองอยู่บ้าง แต่ชาวจีนอยู่นอกระบบไพร่ พันธะที่ชาวจีนมีต่อรัฐบาลไทยก็คือ การทำผูกปิ่นสามมือ 3 ปี ต่อครั้ง และปรากฏว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนต้องเสียค่าผูกปิ่นคนละ 4 บาท หรือทดแทนด้วยการทำงานให้รัฐบาลเป็นเวลา 1 เดือน สำหรับผู้ที่ไม่มีเงินให้ เมื่อชาวจีนไม่ถูกจำกัดเข้าสู่ระบบไพร่ จึงไม่มีมูลนายคอยให้ความคุ้มครองทางการเมือง ด้วยเหตุนี้ชาวจีนจึงต้องแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยบางส่วนจะฝากตัวขอความคุ้มครองจากขุนนางที่มีอำนาจในท้องถิ่น ซึ่งชาวจีนส่วนใหญ่ จะต้องขึ้นเป็นสมาคมเพื่อคุ้มครองตนเอง และทำการต่อต้าน อำนาจขุนนางที่กดขี่ข่มเหงพวกตน

รัฐบาลไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ จึงได้แต่งตั้งนายอำเภอจีนขึ้นในหัวเมืองที่มีชาวจีนตั้งถิ่นฐานอยู่มาก โดยนายอำเภอจีนนี้เป็นผู้ที่รับราชการได้การบังคับบัญชาของเจ้าเมือง และทำหน้าที่ตัดสินคดีความเล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่ชาวจีน ทั้งยังช่วงรับคำร้องทุกข์ของชาวจีนประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมายอีกทั้งมีหน้าที่ทำบัญชีรายชื่อจำนวนสถานที่พัก และการประกอบอาชีพของชาวจีนที่อยู่ในความดูแล ซึ่งจะต้องนำชาวจีนเหล่านี้มาผูกปิ่นสามมือถึงกำหนดอีกด้วย ดังนั้นจึงสรุปหน้าที่ของนายอำเภอจีนคือ ทำหน้าที่คอยดูแลคุ้มครอง และควบคุมชาวจีน โดยทำหน้าที่คล้ายกับมูลนายที่ทำหน้าที่ ควบคุมไพร่ชาวไทย

จากบทบาทโดยพฤตินัย นายอำเภอจีนค่อนข้างจะมีบทบาทโดยเสมอเหมือนเป็นตัวแทนของอำนาจรัฐในการควบคุมชาวจีนมากกว่าที่จะให้ความคุ้มครองช่วยเหลือ ยิ่งกว่านั้นยังปรากฏว่าผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายอำเภอจีนมักจะเป็นเจ้าภาษี ฉะนั้นจึงเกิดความขัดแย้งระหว่างชาว

---

* ตามระบบมูลนาย-ไพร่นั้น จะมีความสัมพันธ์เป็นแบบหน้าที่ราชการ คือ มูลนายจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างไพร่กับรัฐบาล นอกจากนี้แล้วความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับมูลนายยังเป็นแบบอุปถัมภ์ โดยไพร่ทำงานรับใช้หรือให้ของกำนัลมูลนายในขณะที่มูลนายให้ความคุ้มครองไพร่ ดูรายละเอียดจาก ม.ร.ว. อคิน รัตนพันธ์, "สังคมไทย ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416," แปลโดย ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และพรรณิ สรรพบุญมี (กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิโครงการตำรา 2521), หน้า 172-176.

ไทยและชาวจีน จึงไม่ประสบสำเร็จ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนต้องมีการรวมตัวกันขึ้น เป็นรูปของสมาคม เพื่อคุ้มครองตนเอง²⁸

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

ข้อเท็จจริงพบว่าชาวจีนที่เดินทางมาประเทศไทยส่วนใหญ่แล้ว เป็นคนยากจนการเดินทางนั้น อาจได้รับคำชักชวนจาก ญาติ หรือมิตรภายในหมู่บ้านของตน การเดินทางมานั้น มีเงินติดตัวมาน้อยหรือบางรายอาจจะไม่มีเงินติดตัวมาเลย ดังนั้นเมื่อมาถึงประเทศไทย ก็จะมีนายหน้าหรือญาติมิตรไปเสียเงินค่าโดยสาร และจ่ายเงินสำรองการดำรงชีพแก่เงินที่เข้ามาใหม่ โดยทำสัญญาที่จะให้ชาวจีนที่เข้ามาใหม่นั้น ทำงาน แล้วเอาค่าจ้างชดใช้หนี้ในเวลาที่กำหนดโดยมากแล้วจะเป็นเวลา 1 ปี และต่อมาหลังสัญญาเบาริ่งใน พ.ศ. 2398 เศรษฐกิจไทยขยายตัวขึ้น ความต้องการแรงงานจีนมีมากขึ้น จึงมีสมาคมอั้งยี่บางสมาคมทำการหากำไร โดยการหาผลประโยชน์บางอย่างกับชาวจีนที่มาใหม่และในทางกลับกัน สมาคมก็มีส่วนช่วยเหลืออย่างมากกับชาวจีนที่มาใหม่ ด้วยการให้ความคุ้มครองให้คำแนะนำในด้านการทำมาหากิน ให้ความช่วยเหลือไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง

ปัจจัยด้านสังคม

ชาวจีนมีลักษณะที่ชอบการรวมกลุ่มโดยอยู่กันเป็นกลุ่มก้อนโดยให้ความช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นผลมาจากค่านิยมของการยึดถือระบบเครือญาติ และจากปัจจัยด้านอื่นๆ อีกเช่นลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศจีน ประเทศจีนมีอาณาเขตกว้างใหญ่ บางพื้นที่แห้งแล้ง เกิดภัยพิบัติบ่อย รัฐบาลกลางให้ความช่วยเหลือไม่ทั่วถึงทำให้ชาวจีนในท้องถิ่นห่างไกลต้องรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันเอง แพบทุกด้านทั้งในด้านอาชีพ สงคราม โจรผู้ร้าย ภัยพิบัติต่างๆ รวมทั้งการรวมกลุ่มเพื่อต่อต้านการกดขี่ข่มเหงของขุนนางท้องถิ่น ตลอดจนรวมถึงการต่อต้านรัฐบาลกลางของแมนจู เมื่อชาวจีนอพยพไปดินแดนประเทศไทย ความที่จะต้องช่วยเหลือสงเคราะห์กันยิ่งเป็นสิ่งจำเป็นมาก

²⁸ ศุภรัตน์ เลิศพานิชยกุล, "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453,"

(วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 39-40.

ขึ้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนรวมกลุ่มกันตั้งสมาคมขึ้นในประเทศไทย

ลักษณะการรวมกลุ่มของชาวจีน

การรวมกลุ่มเหนือระดับครอบครัวและเครือญาติ เราจะพบว่าการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในครอบครัวของชาวจีนนั้น ถือว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ของประเพณีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่า ชาวจีนในประเทศไทยมีกลุ่มต่างๆ มากมาย เช่น กลุ่มภาษาหรือสมาคม อาชีพ, พ่อค้า, โรงเรียนและหอการค้า

สำหรับในด้านกิจกรรมของกลุ่มนั้น ก็มีความแตกต่างกันไปตามความต้องการของกลุ่ม กิจกรรมอาจจะเป็นการให้บริการต่างๆ เช่น โรงพยาบาล และโรงเรียน อันเป็นกิจกรรมทางสังคมหรืออาจเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น สมาคมการค้า หรือบางครั้งเกิดกิจกรรมทางด้านการเมือง เช่น หอการค้าจีน ซึ่งทำหน้าที่ต่อรองกับรัฐบาลไทยแล้ว จะพบว่าในเรื่องนี้ คนไทยยังขาดอยู่มากและเป็นปัญหาอยู่แม้กระทั่งทุกวันนี้ นั่นก็คือเราขาดการรวมกลุ่มอย่างแท้จริง ด้วยเหตุผลตรงกันข้ามได้แก่การไม่มีประเพณีช่วยเหลือกันอย่างจริงจัง และการขาดการปฏิบัติบรรทัดฐานของกลุ่ม

ดังนั้นเราจะพบว่าชาวจีนในประเทศไทยได้จัดมีการรวมกันจัดตั้งสมาคมต่างๆ อาทิ เช่น สมาคมเชื้อสกุล, สมาคมท้องถิ่นหรือสมาคมภาษาพูด และสมาคมอาชีพต่างๆ บางครั้งก็รวมตัวอย่างไม่เป็นทางการเรียกว่าสโมสร ซึ่งจะขอกล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้. -

สมาคมเชื้อสกุล สมาคมเชื้อสกุลในกรุงเทพฯ นั้นประกอบด้วยบุคคลที่มีแซ่เดียวกัน และมีพื้นเพมาจากบริเวณกลุ่มที่มีภาษาพูดเหมือนกันในประเทศไทย ตัวอย่างเช่นคนที่มีแซ่เซ็ง และมาจากส่วนใดส่วนหนึ่งของเกาะไหหลำ ก็จะรวมกันตั้ง เซ็งเจียซี หรือสมาคมแซ่เซ็งขึ้น สมาชิกของสมาคมแซ่หรือสกุล ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน และส่วนใหญ่ของสมาชิกก็หาได้มีความสัมพันธ์กันในทางสายโลหิตไม่ สมาคมเชื้อสกุลหรือสมาคมแซ่นั้นหาได้เป็นองค์การสำคัญในชุมชนชาวจีนไม่ หากเป็นเพียงสถาบันชั้นแรกสำหรับชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเท่านั้น คนจีนชั่วคนที่สองและต่อๆ มา รู้สึกว่ามีความสนใจในกิจกรรมของสมาคมนี้อย่างมาก เนื่องด้วยเหตุนี้สมาคมประเภทนี้จึงมักจะมีจำนวนสมาชิกค่อยๆ ลดน้อยลง จนกระทั่งตึกที่ทำการของสมาคมบางแห่งก็มีการเอาไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมอย่างอื่น

การประชุมกันของสโมสรแซ่เช่นว่านี้ใช้บ้านของสมาชิกเป็นที่ประชุม มีกำหนดครั้งหนึ่งหรือสองครั้งต่อปี ส่วนการประชุมนอกจากนี้ใช้ภัตตาคารเป็นที่ประชุม แล้วก็มีการเลี้ยงอาหาร

ด้วย แม้ว่ากิจกรรมของการร่วมกันเป็นสโมสรจะคล้ายคลึงกับสมาคมชื่อสกุลหรือสมาคมแซ่ตามทางการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่ไม่ผิดกฎหมาย และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองก็ตาม สมาชิกของสโมสรอันไม่เป็นทางการนั้นมักจะมีจำนวนไม่สู้มากนัก โดยปกติไม่เกิน 100 คน และเป็นผู้ชายล้วนๆ ตามความเป็นจริงแล้วปรากฏว่า ในกรุงเทพฯ มีสมาคมชื่อสกุลหรือสมาคมแซ่ที่จดทะเบียนถูกต้องตามทางการเพียงไม่กี่สมาคม แต่กลับมีสโมสรอันไม่เป็นทางการ ซึ่งคนเงินที่ถือแซ่หรือชื่อสกุลเดียวกันและมาจากท้องถิ่นเดียวกันเป็นจำนวนมากมาย

สกุลแซ่แต่ละสกุลก็มักมีการรวมตัวกัน ซึ่งการรวมตัวกันของสกุลแซ่ต่างๆ ของไหล่ามีดังนี้

สกุล แซ่ด่าน แซ่ฮ่วย แซ่บาง แซ่ผู้ แซ่ลู่ แซ่หุน แซ่หล่อ แซ่ก้วย ในกรณีของการรวมตัวของสกุลแซ่ฮ่วยนั้น จะมีการพบปะสังสรรค์ระหว่างญาติๆ ปีละ 2 ครั้งของวันที่ 2 มกราคม และวันที่ 1 มิถุนายน ของทุกปี มักจะใช้ภัตตาคารเป็นที่พบปะสังสรรค์ ในงานก็จะมีการเลี้ยงอาหาร มีการให้ทุนการศึกษาแก่ญาติพี่น้องที่เรียนดี ช่วยเหลือทางด้านการเงินแก่ญาติพี่น้องที่ประสบปัญหาทางการเงิน ในบางครั้งมีการเรียโรเงินเพื่อส่งเงินไปซ่อมแซมบ้านที่ไหล่า^{๒๐} ภัตตาคารที่มักนิยมเป็นที่พบปะสังสรรค์ระหว่างสมาชิกประจำตระกูลแซ่ฮ่วยก็ได้แก่ภัตตาคารกวนอาทิงเจ้าของธุรกิจนี้เป็นชาวไหล่า

สมาคมชื่อสกุลหรือสมาคมแซ่นั้นหาได้เป็นองค์กรสำคัญภายในชุมชนชาวจีนไม่ หากเป็นเพียงสถาบันขั้นแรกสำหรับคนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเท่านั้น คนจีนชั่ววงศ์ที่สองและต่อๆ ไป รู้สึกว่าจะมีความสนใจในกิจกรรมของสมาคมน้อยมาก เนื่องด้วยเหตุนี้สมาคมประเภทนี้จึงมักจะมีจำนวนสมาชิกค่อยๆ ลดน้อยลง จนกระทั่งตึกที่ทำการของสมาคมบางแห่งมีการเอาไปใช้ประโยชน์ในกิจการอย่างอื่น

สมาคมการกุศล

ความจริงการร่วมกันเป็นสมาคมของจีนทั้งหมดดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างบนนี้แต่ละแห่งก็ล้วนแต่มีหน้าที่ในการกุศลหรือช่วยเหลือกันอยู่ภายในนั้นแล้วทั้งนั้น เป็นหน้าที่ที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ต้องประสบกับเคราะห์กรรมต่างๆ อย่างไรก็ตามก็เพื่อให้คุ้มถึงความจำเป็นวันต่อ

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายอู่เตียนเกา, สมาชิกสกุลแซ่ฮ่วย, 4 มิถุนายน 2535.

วันรวมทั้งวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นกรณีพิเศษสำหรับคนจีนในประเทศไทยด้วยต่างหากนอกเหนือไปจากนั้น คนจีนเหล่านี้จึงได้ร่วมกันตั้งองค์การเป็นพิเศษขึ้นอีกมีหน้าที่โดยตรงในการกุศลช่วยเหลือผู้ได้รับความทุกข์ยากแต่ประการเดียวเท่านั้น

สมาคมของชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในบรรดาสมาคมประเภทนี้ก็คือ สมาคมเขียนลัวหัวเจียว เป้าได้จัดตั้งหรือที่รู้จักกันในประเทศไทยว่า "ปอเต็กตึ้ง" เป็นสมาคมที่ควบคุมดำเนินงานเกี่ยวกับการกุศลทั้งหมดของชุมชนชาวจีนในประเทศไทย

สมาคมปอเต็กตึ้ง เริ่มตั้งขึ้นราวๆ ปี พ.ศ. 2453 เพื่อช่วยเหลือคนจีนในทางการเงินสำหรับผู้ที่ไม่อาจช่วยเหลือตนเองได้ สมาคมนี้ทำหน้าที่ของตนโดยเต็มที่ในการจัดหาการรักษาโรค ให้การพยาบาลรักษา และรับคนเจ็บป่วยเข้าโรงพยาบาล จัดการฝังศพให้แก่คนจีนที่ยากไร้ในป่าช้าของสมาคม และจัดการช่วยเหลืออย่างทันสมัยในเรื่องอาหารและที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ถูกไฟไหม้ น้ำท่วม และภัยพิบัติอื่นๆ แม้ว่าสมาคมการกุศลเหล่านี้ครั้งแรกจะเป็นการตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือชาวจีนโพ้นทะเลโดยเฉพาะก็ตาม แต่ต่อมาสมาคมได้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เคราะห์ร้ายทุกคน โดยไม่เลือกสัญชาติ สำหรับการรักษายาบาลได้มีการตั้งโรงพยาบาลจีนขึ้น ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2443 ได้แก่โรงพยาบาลเทียนหัวต่อมาในปี 2481 ก็มีการตั้งโรงพยาบาลหัวเจียวขึ้น

การรวมกันเป็นองค์การหรือเป็นสมาคมต่างๆ ของคนจีนทั้งหมดตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างบนนี้มีความกว้างขวางในความหมายที่ว่า ผู้ที่เป็นสมาชิกของสมาคมใดสมาคมหนึ่งแล้วอาจเป็นสมาชิกของสมาคมอื่นได้ในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่าการรวมกันนี้เป็นการรวมกันเพื่อประโยชน์ด้วยความสมัครใจ ใครๆ ก็อาจเป็นสมาชิกของสมาคมใดๆ ก็ได้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตน และตามความเป็นจริงปรากฏว่าคนจีนเป็นจำนวนไม่น้อยเข้าเป็นสมาชิกของหมู่คณะหรือสมาคมต่างๆ หลายแห่งในเวลาเดียวกัน เป็นต้นว่าเป็นสมาชิกในสมาคมภาษาพูด สมาคมการค้า หอการค้าและสมาคมการกุศลแห่งใดแห่งหนึ่งหรือหลายแห่งด้วย ดังนั้นความโน้มเอียงของบางหมู่คณะ เช่น สมาคมภาษาพูดในการที่จะแยกคนจีนออกจากกันจึงถูกลบเลือนโดยสมาคมอื่นๆ ที่ประกอบด้วยสมาชิกมาจากทุกหมู่ทุกเหล่าภายในชุมชนทั้งหมด

สมาคมอาชีพและธุรกิจ

อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มไปถึงกิจการในทางเศรษฐกิจทุกประเภทที่คนจีนทำอยู่ได้ สมาคมอาชีพและธุรกิจของชาวจีนเป็นตัวอย่างสำคัญที่แยกตนกับแรงงานออกจากกัน ผู้จัดการและลูกจ้างที่เป็นคนจีนโดยปกติก็มีสมาคมอาชีพและหอการค้าเงินเป็นตัวแทนอยู่แล้วซึ่งจะได้กล่าวต่อไปข้าง

หน้า คนงานจีนซึ่งส่วนใหญ่ทำงานเป็นกุลีในเรือลำเลียงและตามโรงสีข้าว ล้วนแต่มีองค์การต่างๆ หลายแห่งเป็นตัวแทนเกี่ยวกับผลประโยชน์ของกลุ่ม เช่น หอการค้าจีน สมาคมการค้าไทยไหหลำ (Thai Hainanese Trade Association) หอการค้าจีนเป็นสมาคมธุรกิจที่ใหญ่ที่สุดในแง่ของการมีสมาชิกมากและอาจเป็นองค์การจีนที่มีอิทธิพลใหญ่ยิ่งที่สุดในประเทศไทยด้วย ในปี พ.ศ. 2493 ปรากฏว่าหอการค้านี้มีสมาชิกมากกว่า 5,000 คน รวมทั้งเอกชนและที่เป็นห้างร้านตั้งแต่เจ้าของร้านค้าเล็กๆ ไปจนถึงพ่อค้าที่มั่งคั่ง และมีอิทธิพลใหญ่ยิ่งที่สุดในประเทศไทย การสมัครเข้าเป็นสมาชิกนั้นหอการค้าจีนเปิดโอกาสให้แก่เอกชนทุกคนและธุรกิจไม่ว่าประเภทใดด้วยการเสียค่าธรรมเนียมตามสมควรไม่มีการแสดงใดๆ ปรากฏออกมาเลยว่าหอการค้านี้ตั้งใจที่จะกีดกันบุคคลใดหรือการค้าใดๆ เช่น ชาวไทย ชาวตะวันตก หรือคนอื่นฯ ที่ประสงค์จะเข้ามาร่วมด้วย แต่ตามความจริงนั้นสมาชิกภาพเกือบจะมีแต่ชาวจีนทั้งหมดก็ว่าได้ จะเห็นได้จากการกระทำของหอการค้านี้เอง เป็นต้นว่าประกาศและแจ้งความของหอการค้าล้วนแต่พิมพ์เป็นภาษาจีนทั้งสิ้น การประชุมก็ใช้ภาษาจีน เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ที่มิใช่คนจีนจึงเกือบไม่อาจเป็นไปได้เลยที่จะเข้าร่วมในองค์การอย่างมีผล หรือได้รับประโยชน์จากการเป็นสมาชิก

หน้าที่อันเห็นได้จากภายนอกของหอการค้าจีนนี้ก็คือเพื่อส่งเสริมประโยชน์ในทางการค้าของจีน ซึ่งได้มีการกระทำในด้านนี้อยู่หลายทาง แรกที่สุดก็คือ หอการค้าจีนได้มีการร่วมมือกับสมาคมการค้าต่างๆ ของจีน ทำการต่อสู้กับกฎหมายและนโยบายของรัฐบาลไทยที่ขัดกับผลประโยชน์ของคนจีนโดยทั่วไปหอการค้าจีนทำเช่นนี้กันอย่างเงิบๆ และมักจะทำในทางอ้อม ใช้วิธีการอาศัยผ่านทางข้าราชการที่มีอิทธิพลของประเทศซึ่งเจ้าหน้าที่ของหอการค้าจีนมีความรู้จักมักคุ้นเป็นอย่างดี สมาคมการค้าไทยไหหลำก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2533 โดยกลุ่มพ่อค้าชาวจีนไหหลำ สมาคมการค้านี้จัดตั้งและอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติสมาคมการค้า พ.ศ. 2509 อยู่ในการควบคุมดูแลของสำนักงานทะเบียนสมาคมการค้าประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสมาคมนี้เพื่อส่งเสริมการค้าของชาวไหหลำในประเทศไทย สมาชิกจะประกอบด้วยบุคคลที่ประกอบอาชีพการค้า และอุตสาหกรรมในปัจจุบันนี้มีสมาชิก 136 คน สำนักงาน สมาคมตั้งอยู่ที่ 1027 ชั้น 7 อาคารเซ็นทรัล ซิดลม กรุงเทพฯ

สมาคมท้องถิ่น หรือสมาคมภาษาพูด

บรรดาคนจีนซึ่งมีภาษาพูดต่างๆ กันแบ่งออกเป็นพวกใหญ่ ได้แก่ เต้จิ๋ว แคะ กวางตุ้ง ไหลหลำ และฮักเกี้ยนนั้น ต่างก็ต่างสมาคมสำหรับบุคคลที่พูดภาษาเดียวกันขึ้น สมาคมเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลมากที่สุดในบรรดาองค์กรที่ทรงอิทธิพลของชุมชนชาวจีนในประเทศไทย เนื่องจากมี

จำนวนสมาชิกมาก บางสมาคมก็หลายพันคน และยิ่งไปกว่านั้นแม้ผู้ที่มิได้เป็นสมาชิกโดยตรงก็อาจถูกนับเข้าเป็นสมาชิกด้วยฐานะที่สนับสนุนสมาคมที่พูดภาษาเดียวกันกับตน

การรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมแบบนี้มีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายหลายอย่าง ส่วนมากที่สุดได้แก่การบำรุงรักษาที่ฝังศพซึ่งอาจเป็นการก่อตั้งที่เก่าแก่ที่สุดของคนจีนในประเทศไทยก็ได้ ตามประวัติต้นๆ ของสมาคมเหล่านี้ปรากฏว่าได้มีการสร้างวัดจีนและศาลเจ้าจีนขึ้น (เปิดให้คนทุกคนเข้าไปกราบไหว้บูชาได้) ในระยะหลังๆ ต่อมาปรากฏว่าหลายสมาคมได้มีการสร้างสถานพยาบาลและโรงพยาบาลขึ้นเพื่อรับใช้ประชากรทั่วไปไม่ว่าจะเป็นคนจีนหรือไม่ หลังจากนั้นต่อมาอีกสมาคมเหล่านี้ก็เริ่มสนใจในการสร้างโรงเรียนจีนเพิ่มขึ้น เดิมทีเดียวโรงเรียนไหลำของสมาคมไหลำสอนด้วยภาษาไหลำ ในปีหลังได้มีการใช้สอนด้วยภาษาแมนดาริน อันเป็นภาษาประจำชาติของจีนเหมือนกันหมดทุกโรงเรียน และโรงเรียนเหล่านี้รับเด็กนักเรียน โดยไม่เลือกว่ามาจากครอบครัวที่มีภาษาพูดอย่างไร

สมาคมไหลำแห่งประเทศไทย

สมาคมไหลำ ได้มีการก่อตั้งขึ้นโดยใช้ชื่อนี้เมื่อไม่นานมานี้เอง แต่ความจริงนั้นได้มีการตั้งเป็นองค์กรของคนจีนไหลำมาแล้วเป็นเวลากว่า 70 ปี มีสุสานแห่งหนึ่งเป็นของสมาคม มีวัดจีนสามวัด มีโรงเรียนประถม และอาคารที่ใช้เป็นสำนักงานก่อสร้างขึ้นใหม่ สมาคมนี้กับองค์กรต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นสมาคม ล้วนแต่สนับสนุนจีนชาติทั้งนั้น ฉะนั้นในการต่อต้านอิทธิพลพวกจีนไหลำจึงแตกแยกกันเป็นพวกๆ โดยไม่ยอมรวมกับสมาคมพร้อมๆ กับโรงเรียนด้วย ต่างก็เข้าร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งต่อมาเจ้าหน้าที่ไทยก็ได้ปิดโรงเรียนเหล่านี้ทั้งหมด เมื่อไม่นานมานี้พวกไหลำที่ยังแตกกลุ่มอยู่ก็มักจะเสื่อมอิทธิพลลง แต่ความรู้สึกอันขมขื่นในระหว่างจีนไหลำสองกลุ่มนี้ยังมีอยู่ต่อไป การเป็นสองพรรคสองพวกกันในระหว่างผู้สนับสนุนจีนคอมมิวนิสต์กับผู้สนับสนุนจีนชาตินี้เมื่ออยู่ทั่วไปในสมาคมภาษาพูดทุกสมาคม แต่สมาคมไหลำเป็นสมาคมเดียวที่ได้รับความยุ่งยากมากที่สุดในการแตกแยกกันทั้งนี้ บางทีอาจเนื่องจากเหตุนี้เองที่ทำให้สมาคมไหลำไม่สู้มีอิทธิพลมากนักในกิจการของชุมชนชาวจีนก็เป็นได้ แม้จะมีจำนวนคนจีนไหลำอยู่ไม่น้อยในประเทศไทย

ชาวจีนไหลำที่เดินทางมายังประเทศไทยในสมัยรุ่นแรกๆ ได้พบปัญหาและอุปสรรคมากมาย โดยเฉพาะในด้านอาชีพ ที่พัก และเงินทอง จากความต้องการในสิ่งเหล่านี้ จึงมีการรวมตัวกัน ในการรวมตัวในครั้งนี้เป็นการรวมตัวกันของคนไหลำ โดยแยกตามอาชีพที่ตนเองทำ

อยู่ ได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพใช้แรงงาน โดยเฉพาะด้านกรรมกร และกลุ่มผู้ประกอบอาชีพบริการ โรงแรม พนักงานเดินโต๊ะ ผู้ทำงานด้านอาหาร โดยได้จัดเป็นสมาคมขึ้น เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาการทำงาน โดยเฉพาะชาวจีนรุ่นที่เข้ามาใหม่ สมาคมที่กล่าวนี้คือ สมาคมวัยบัวนเด่ สมาคมแข่งด่าว ทั้ง 2 สโมสรจึงเป็นกลุ่มอาชีพเพื่อชาวจีนไหหลำ และเป็นสถาบันในการสร้างเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ทางอาชีพให้ชาวไหหลำอีกด้วย สมาชิกของสมาคมวัยบัวนเด่จะเป็นกลุ่มผู้มีอาชีพบริการด้านโรงแรม ผู้ประกอบอาหาร พนักงานเดินโต๊ะ ซึ่งสมาคมนี้ทำหน้าที่ช่วยเหลือสมาชิกที่เข้ามาใหม่ ให้ได้รับการเรียนรู้อาชีพ สมาชิกในสมาคมด้วยกันจะสอนอาชีพและฝากงานให้สมาชิกใหม่ทำ นอกจากนี้ยังเป็นธุระในเรื่องที่อยู่อาศัยอีกด้วย โดยเฉพาะผู้ประกอบการด้านโรงแรม ภัตตาคาร ร้านอาหารที่เป็นชาวไหหลำ ก็จะมีนโยบายรับชาวไหหลำด้วยกันให้เข้าทำงานในธุรกิจของตน ซึ่งพิจารณาแล้วจะพบว่า จะโยงใยกับระบบเศรษฐกิจ เฉพาะในกลุ่มของไหหลำ ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ เราจึงพบว่า เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้านอาชีพของชาวไหหลำในรุ่นก่อนจะคล้ายคลึงกัน มักจะดำเนินอาชีพเจริญรอยตามกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง สมาคมแข่งด่าวจะมีสมาชิกด้านแรงงานเป็นส่วนใหญ่ ในปัจจุบันนี้เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้านอาชีพของชาวไหหลำยังคงเหลืออยู่ให้เห็น โดยเฉพาะในรุ่นชาวจีนสูงอายุ แต่ลูกหลานจีนไหหลำที่เกิดในประเทศไทย เอกลักษณ์ชาติพันธุ์ อาชีพ ได้ถูกผสมผสานไป เนื่องจากระบบการศึกษาไทยได้เปิดกว้าง สถาบันการศึกษาจึงเป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาชีพด้านต่างๆ โดยทำหน้าที่แทนสมาคมดังกล่าวไป

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง สมาคมทั้งสอง คือ สมาคมแข่งด่าว และ สมาคมวัยบัวนเด่ ได้รวมตัวกันและได้ก่อร่างสร้างตัวเป็นสมาคมไหหลำแห่งประเทศไทยในที่สุด สมาชิกสมาคมไหหลำจึงไม่จำกัดเฉพาะในกลุ่มอาชีพอีกต่อไป ซึ่งจะประกอบด้วย ข้าราชการ อาจารย์ นักธุรกิจ พ่อค้า รับจ้าง ในทุกแขนงอาชีพดังจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป